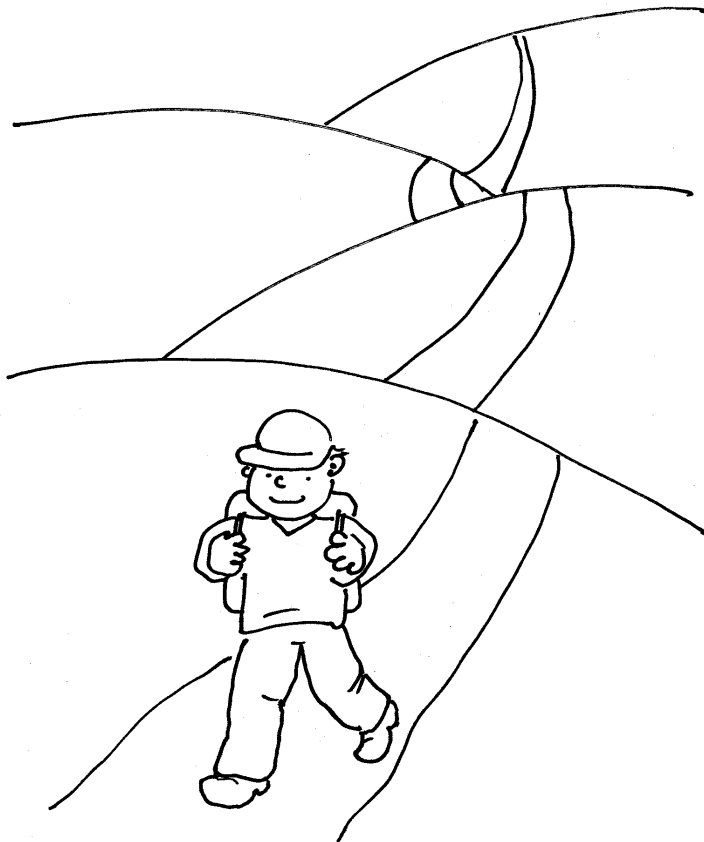

Ähtärin kaupunki
Esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelma
Oppilashuolto ja erityisopetus
Opetus- ja vapaa-aikatoimen lautakunta 12.5.2004

ÄHTÄRILÄISEN LAPSEN KOULUPOLKU

Oppilashuolto ja erityistä tukea tarvitsevien opetus

SISÄLTÖ

ESIPUHE	4
JOHDANTO	5
1. OPPILASHUOLTO	6
1.1. Määrittely	6
1.2. Oppilashuollon organisaatio Ähtärissä	7
1.3. Oppilashuoltoryhmä päiväkodissa ja koulussa	9
1.4. Toimintaperiaatteet	10
1.5. Ennaltaehkäisevä oppilashuoltotyö	14
1.5.1. Kodin ja koulun välinen yhteistyö	15
1.5.2. Oppimistulosten ja työskentelyn seuranta ja opintojen ohjaus	17
1.5.3. Kouluterveydenhoito	18
1.5.4. Poissaolojen seuranta	19
1.5.5. Kerhotoiminta	19
2. TUKEA TARVITSEVAT OPPILAAT	20
2.1. Määrittely	20
2.2. Opetuksen järjestämisen periaatteet	21
3. TUKITOIMENPITEET	22
3.1. Määrittely	22
3.2. Lapsen esiopetuksen suunnitelma	22
3.3. Koulun aloittaminen vuotta myöhemmin	23
3.4. Tukiopeutus	23
3.5. Opetuksen eriyttäminen	24
3.6. Osa-aikainen erityisopetus	25
3.7. Tutkimukset, kuntoutus ja ohjaus	26
3.8. Luokan kertaaminen	27
3.9. Oppimissuunnitelma eli HOPPI	27
3.10. Avustaja- ja tulkkipalvelut	28
3.11. Erityisopetukseen siirto ja opetuksen yksilöllistäminen	30
3.12. HOJKS eli henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma	32
3.13. Erityiset oppimateriaalit ja apuvälineet	36
3.14. Pienryhmäopetus	37
3.15. Tukijakso pienryhmäopetuksessa	37
3.16. Pienluokka- ja erityisluokkaopetus	38
3.17. Lisäopetus	39
3.18. Projektit ja hankkeet	39
3.19. Pidennetty oppivelvollisuus	39
3.19.1. Oppivelvollisuuden alkaminen	40
3.19.2. Esiopetus	41
3.19.3. Vuosiluokat 1 – 9/ 10	42
3.19.4. Palvelusuunnitelma	44
3.20. Yhteenvedo tukitoimenpiteistä	44
4. KOULUPOLUN NIVELVAIHEET	46

4.1. Varhaiskasvatuksesta esiopetukseen.....	46
4.2. Esiopetuksesta kouluun.....	47
4.3. Kuudennelta seitsemännelle luokalle.....	49
4.4. Perusopetuksesta toiselle asteelle.....	50
5. MUU OPPILASHUOLTO.....	51
5.1. Kouluruokailu	51
5.2. Koulumatkakuljetukset	51
6. OPPILASHUOLLON ERITYISKYSYMYKSIÄ	53
6.1. Koulukiusaaminen	53
6.2. Koulun päihdetyö.....	55
6.3. Varautuminen ongelma-, onnettomuus- ja kriisitilanteisiin sekä kuolemantapauksiin	57
6.3.1. Johdanto	57
6.3.2. Ongelma-, onnettomuus-, ja kriisitilanteiden ehkäisy	57
6.3.3. Kriisin määrittely	58
6.3.4. Koulun kriisiryhmä	58
6.3.5. Yleiset tiedottamisen periaatteet	58
6.3.6. Toimintamallit.....	59
6.3.7. Muut erilliset oppilashuoltoa koskevat toimintaohjeet.....	62
7. OPPILASHUOLLON JA TUKEA TARVITSEVIEN OPETUKSEN ARVIOINTI JA KEHITTÄMINEN	62
KÄYTETYT LYHENTEET	
LÄHTEET	
8. LIITTEET	66

ESIPUHE

Jokainen lapsi on yksilö. Se millaiseksi lapsen koulupolku muodostuu pienestä esioppilaasta aina aikuisuuden kynnykselle kehittyneelle nuorelle, riippuu useista seikoista. Oppiakseen ikäkautensa ja edellytystensä mukaisesti ja kehittyäkseen itsetunnoltaan vahvaksi hänen tulee tarvittaessa saada riittävä tuki. Koulun oppilashuollon ja erityisopetuksen tehtävä on järjestää tukea sitä tarvitseville oppilaille. Tähän opetussuunnitelman osaan on koottu Ähtärin oppilashuollon ja erityisopetuksen toimintatavat.

Toimintamallit ovat syntyneet usean vuoden kehittämis- ja yhteistyön tuloksena eri hallintokuntien kanssa. Menettelytapoihin, tukitoimien järjestämisen periaatteisiin, koulutuksen nivelvaiheiden kehittämiseen, uusiin työmuotoihin ja muihin oppilashuollon ja erityistä tukea tarvitsevien opetuksen kysymyksiin on Ähtärissä paneuduttu valtakunnallisen perusopetuksen kehittämishankkeen eli LATU – projektin hankekuntana 2002 -2004. Kehittämistyöhön on osallistunut lukuisa määrä opetus- ja oppilashuoltohenkilöstöä koulun arjessa ja eri työryhmissä. Suurkiitos kaikille kehittämistyöstä - työ jatkuu edelleen. Työryhmätyöskentelyn pohjalta on johtava erityisopettaja Sirpa Oja koonnut ja muokannut tekstin ja erityisopettaja Päivi Ahopelto laatinut lomakkeet. Piirroksat ovat lastentarhanopettaja Matti Vanhatuvan käsialaa.

JOHDANTO

Koulun oppilashuolto kuuluu kaikille kouluyhteisössä työskenteleville. Sitä säädellään perusopetus-, kansanterveys- ja lastensuojelulailla.

Tämä opetussuunnitelman osa on voimassa oleva sopimuksen sisältö eri hallintokuntien yhdessä sopimasta tavasta toteuttaa oppilashuoltoa Ähtärissä. Opetussuunnitelma on hyväksytty kokonaisuudessaan opetus- ja vapaa-aikatoimen lautakunnassa 12.5.2004. Varsinainen sopimus allekirjoituksineen on liitteenä (8.1).

Jatkossa esitetyt asiat koskevat koko kunnan alueen esiopetusta ja perusopetusta antavia päiväkoteja ja kouluja. Toimijayksiköitä ovat perhepäivähoito, päiväkodit, esiopetusyksiköt, perusopetusta antavat koulut, terveys- ja perusturvatoimi. Yksiköittäin on luonnollisesti eroja joidenkin palvelujen saatavuudessa, mutta niitä pyritään järjestämään yhdenvertaisuusperiaatetta noudattaen.

1. OPPILASHUOLTO

1.1. Määrittely

Oppilashuollon tavoitteena on luoda terve ja turvallinen oppimis- ja kouluympäristö, suojata mielenterveyttä ja ehkäistä syrjäytymistä sekä edistää koko kouluyhteisön hyvinvointia.

Oppilashuollolla varmistetaan kaikille tasavertainen oppimisen mahdollisuus. Oppilashuollolla tuetaan yksilön ja yhteisön toimintakyvyn säilyttämistä myös fyysistä ja psyykkistä turvallisuutta uhkaavissa tilanteissa.

Oppilashuollolla edistetään lapsen ja nuoren oppimista sekä tasapainoista kasvua ja kehitystä. Oppilashuollon tavoitteena on oppimisen esteiden, oppimisvaikeuksien sekä koulunkäyntiin liittyvien muiden ongelmien ehkäiseminen, tunnistaminen, lieventäminen ja poistaminen mahdollisimman varhain. (Perusopetuslaki, lyh. POL 16 §, 17 §, 31 §).

Oppilashuoltoon sisältyvät opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto sekä oppilashuollon palvelut, jotka ovat kansanterveyslaissa tarkoitettu kouluterveydenhuolto sekä lastensuojelulaissa tarkoitettu kasvatuksen tukeminen. Perusopetuslain 31 a §:n mukaan oppilaalla on oikeus saada oppilashuolto maksutta.

Oppilashuoltotyötä koordinoidaan ja kehitetään moniammatillisessa oppilashuoltoryhmässä

1.2. Oppilashuollon organisaatio Ähtärissä

Opetushallitus on nyt 2004 ensimmäistä kertaa selkeästi määritellyt opetussuunnitelman perusteissa koulun oppilashuollon tavoitteet ja sisällöt ja jo 2003 astui voimaan oppilashuoltoa koskevaa uutta lainsäädäntöä. Oppilashuoltoa organisoivat koulutoimi, joka Ähtärissä kuuluu opetus- ja vapaa-aikatoimen alaisuuteen. Oppilashuoltoa toteutetaan poikkihallinnollisena verkostotyönä, johon myös perusturvalautakunnan alaiset terveys- ja sosiaalitoimi kuuluvat.

Koulutoimen omat elimet kuten virkamiehet, koulujen johtokunnat ja rehtori/koulunjohtajakokoukset valmistelevat erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetuksen järjestämistä ja oppilashuollollisia asioita lautakuntaan ja lautakunta edelleen kaupunginhallitukselle ja -valtuustolle. Valtuusto päättää henkilöstö- ja tuntiresurssit talousarvion käsittelyn yhteydessä.

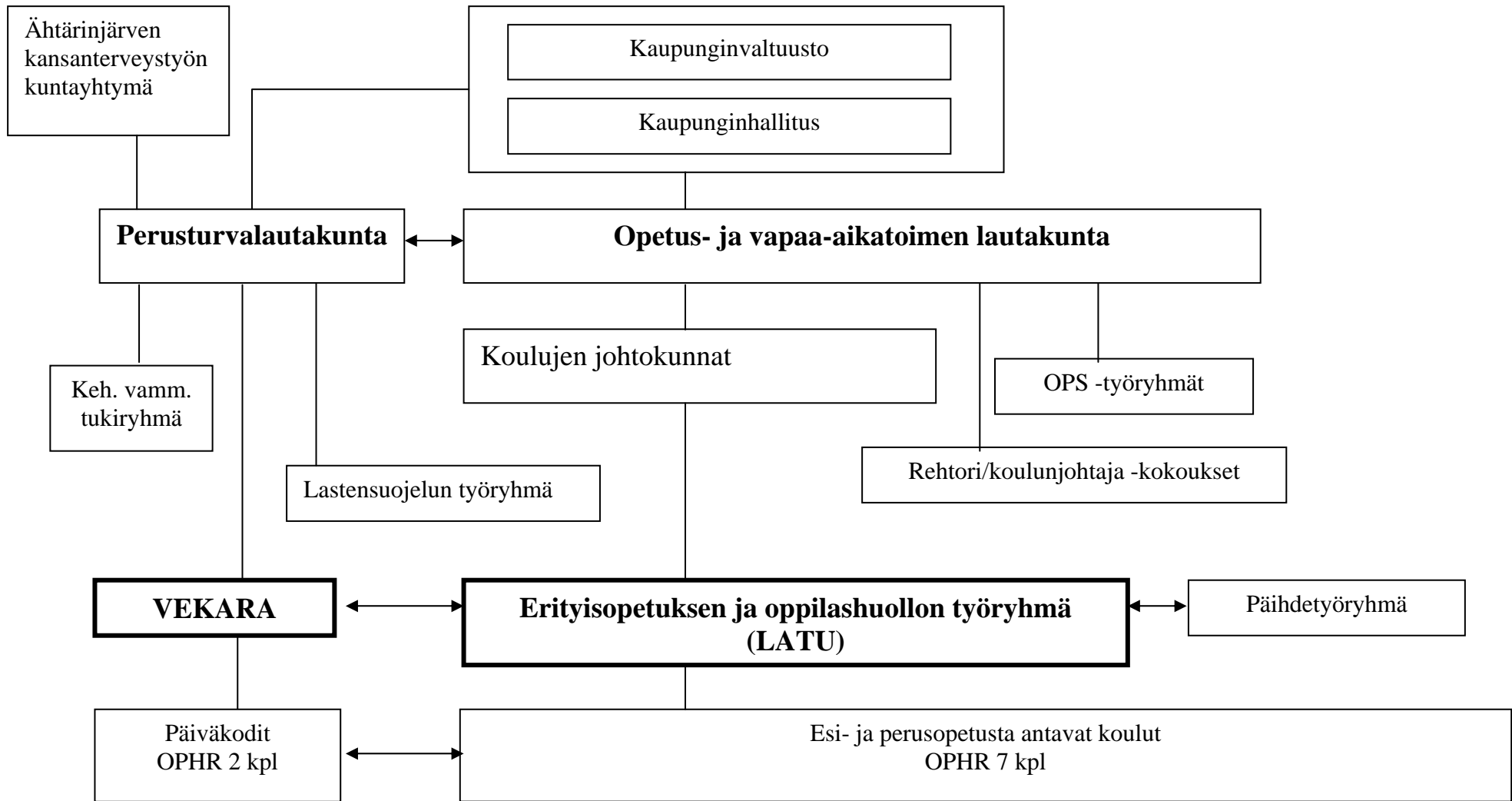
Lautakuntien alaisena toimivat moniammatilliset, poikkihallinnolliset työryhmät koordinoivat yhteistyötä ja valmistelevat oppilashuoltoa koskevia asioita edelleen päätöksentekijöille. Vekara -työryhmä vastaa koordinoinnista varhaiserityiskasvatuksen ja esiopetuksen osalta. Erityisopetuksen ja oppilashuollon työryhmä puolestaan vastaa esi- ja perusopetuksen oppilashuollon koordinoinnista ja on samalla toiminut myös LATU –hankkeen päävastuullisena työryhmänä.

Muita toimivia moniammatillisia yhteistyöryhmiä ovat lisäksi perusturvan alaiset lastensuojelun ja kehitysvammaisten tuen työryhmät ja poikkihallinnollinen päihdetyöryhmä.

Määräaikaisia työryhmiä kaaviossa edustavat opetussuunnitelmatyöryhmät.

Koulun tasolla oppilashuoltotyötä organisoivat oppilashuoltoryhmä, OPHR. Oppilashuollon hallinnollinen organisaatio on esitetty kaaviossa 1.

OPPILASHUOLLON HALLINNOLLINEN ORGANISAATIO

Kaavio 1. Ähtärin oppilashuollon hallinnollinen organisaatio

1.3. Oppilashuoltoryhmä päiväkodissa ja koulussa

Moniammatillinen oppilashuoltoryhmä suunnittelee, koordinoi ja toteuttaa oppilaiden fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia, edistää oppilaiden tasapainoista kasvua ja kehitystä seuraavassa luvussa mainittuja periaatteita noudattaen.

Oppilashuoltotyössä jokainen asiantuntija tuo oman ammatillisen näkökulmansa, osaamisensa, tietonsa, taitonsa, kokemuksensa ja arvionsa koko työryhmän käyttöön.

Oppilashuoltoryhmään kuuluvat seuraavat pysyvät jäsenet:

- päiväkodinjohtaja/koulunjohtaja/rehtori
- erityisopettaja(t)
- terveydenhoitaja
- psykologi(t)
- sosiaalityöntekijä/lastenvalvoja.

Lisäksi oppilashuoltoryhmään kuuluu päiväkodissa puheterapeutti, Yhteiskoululla kuraattori ja opinto-ohjaaja ja pienluokkien oppilashuoltoryhmässä neuropsykologi Eskoon palvelukeskuksesta. Tarvittaessa voi mukana voi olla myös lastentarhan-/luokan-/ aineenopettaja, koululääkäri, huoltajat, oppilas, nuorisotyöntekijät, poliisi.

Ähtärissä ei ole varsinaista koulupsykologia, vaan terveyskeskuspsykologi ja kasvatus- ja perheneuvolan psykologi hoitavat koulupsykologille kuuluvia tehtäviä muiden tehtäviensä ohella. Keskeistä on psykologisten tutkimusten, oppilaiden, huoltajien ja perheiden tukeminen ja HOJKS :n laadinta ja seuranta.

Koulukuraattori on koulun sosiaalityöntekijä, jonka tehtävänä on tukea koulun ja kodin kasvatustyötä. Työssä painottuu oppilaiden henkilökohtaisen tukemisen lisäksi laaja verkostotyö. Koska Ähtärissä on kuraattoripalveluja saatavissa vain perusopetusluokilla 7 – 9 ja nuorisoasteen kouluissa, koulujen erityisopettajat vastaavat osittain kuraattorin tehtävistä. Yhteistyö perusturvan sosiaalityöntekijöiden kanssa on siten erittäin tärkeää.

Oppilashuoltoryhmän puheenjohtajana ja koollekutsujana toimii joko päiväkodin-/koulunjohtaja/ rehtori tai hänen delegeoimanaan yksikön erityisopettaja tai johtava erityisopettaja. Asioiden valmistelijana ja pöytäkirjanpitäjänä voivat toimia rehtori ja/tai erityisopettaja. Koulun erityisopettaja toimii oppilashuollon yhdyshenkilönä koululla.

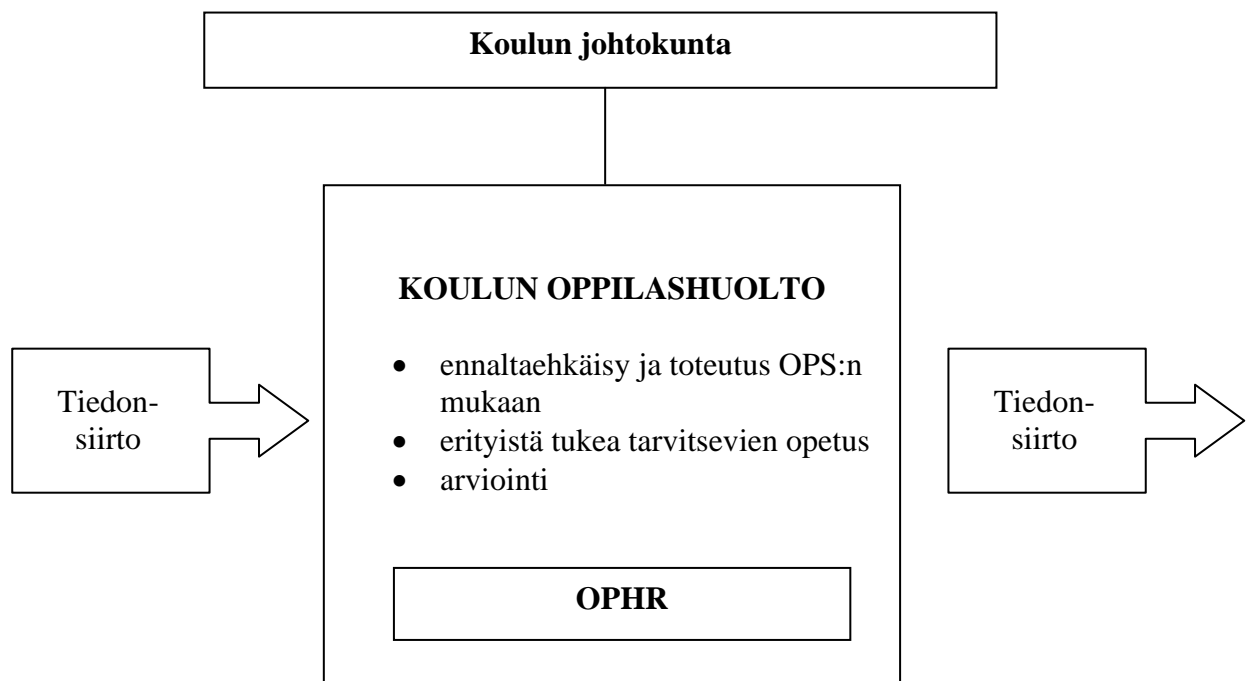
Eri osapuolten oikeusturvan kannalta on tärkeää, että oppilashuoltotyö kirjataan joko pöytäkirjoiksi tai muistioiksi. Kokouksessa sovitaan kunkin oppilaan asian hoitamiseksi vastuuhenkilö. Samalla päätetään toimenpiteistä, seurannasta ja

jatkotoimenpiteistä. Oppilashuoltotyössä voidaan käyttää erilaisia lomakkeita (esimerkiksi liitteet 8.2, 8.3 ja 8.17).

Oppilashuoltoryhmät kokoontuvat seuraavasti:

- Päiväkodit 2 kertaa lukuvuodessa
- Otsonkoulu 1kerran kuukaudessa
- Pienluokkien OPHR 2 –3 kertaa lukuvuodessa
- Kyläkoulut 1 – 4 kertaa lukuvuodessa
- Yhteiskoulu viikottain pienemmällä kokoonpanolla ja kerran kuukaudessa isompana ryhmänä

Oppilashuolto koulun/päiväkodin tasolla on esitetty kaaviossa 2.

Kaavio 2. Oppilashuolto. Koulutaso

1.4. Toimintaperiaatteet

Oppilashuollon toteuttamisessa noudatetaan seuraavia periaatteita:

- oppilaiden yhdenvertaisuus saada tarvitsemiaan oppilashuollollisia palveluja ja tukimuotoja
- tuen tarpeen ennaltaehkäiseminen (esim. pieni luokkakoko)

- hyvä ja säännöllinen kodin ja koulun välinen yhteistyö:
  - luottamus, kuuleminen, kunnioittaminen,
  - vanhemmuuden tukeminen
- varhainen tuen tarpeen toteaminen, puheeksiottaminen
- yleisten tukitoimenpiteiden välitön aloittaminen (esim. tukiopetus)
- oppilashuoltohenkilöstön asiantuntijoiden verkostotyö :
  - jatkuvaa
  - säännöllistä
  - systeemistä
  - tavoitteellista, välitavoitteiden kautta etenevää
  - moniammatillista
  - työn- ja vastuunjako selkeää, ydintehtävät tiedostettu
  - tietojensaantia ja salassapitoa koskevien säännösten noudattaminen
  - työskentely kirjataan
- jatkuva oppilaiden oppimisen seuranta (kokeet, testaukset)
- oppilaiden psykofyysisen hyvinvoinnin seuranta (terveystarkastukset, hammashuolto, koulukiusaamiskyselyt jne.)
- oppilaan tilanteen uudelleenarviointi ja tarvittaessa jatkotoimiin ryhtyminen
- oikea-aikaisten tukimuotojen etsiminen
- joustava ja tehokas tukimuotojen ja käyttö
- koulutuksen nivelvaiheiden hoito

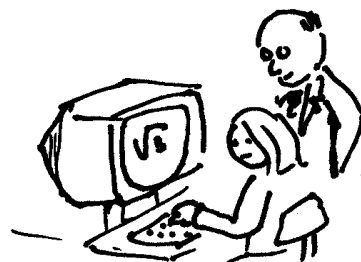
Oppilashuollon toteuttamismalli on seuraavassa jaoteltu toimintatasojen ja toimijoiden mukaan.

1.5. Toimintatasot ja toimijat

A. Seuranta

Opettaja

- oppilaan psykofyysisen hyvinvoinnin seuraaminen
- oppimisen ja työskentelyn jatkuva arviointi (tuntiosallistuminen, kokeet)
- luokan ryhmadynamiikan havainnointi (mm. kiusaaminen)
- koulun ja kodin välinen yhteistyö: vanhempainillat, vanhempainvartit, HOPPI- ja HOJKS –kokoukset
- oppilaiden poissaolojen seuranta

Erityisopettaja

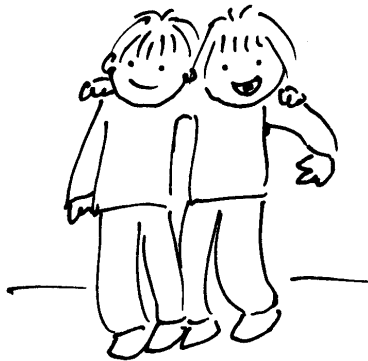
- oppimis- ja sopeutumisvaikeuksien tunnistaminen (testit)
- puhe-, lukemis-, kirjoittamis- ja muiden oppimisvaikeuksien tunnistaminen ja määrittely
- koulun ja kodin välinen yhteistyö yhdessä opettajan kanssa
- luokkien ryhmadynamiikan seuranta yhdessä opettajien kanssa

Kouluterveydenhoitaja -lääkäri

- fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin säännöllinen seuranta kouluterveydenhuollon suunnitelman mukaisesti

Rehtori

- opetussuunnitelmassa kuvatun oppilashuollon toteutumisesta vastaaminen omalla koulullaan

B. Toimenpiteet

Opettaja

- kodin ja koulun välinen yhteistyö
- yleinen oppilashuollollinen tuki ja ohjaus (turvallisuus ym.)
- tukiopetus, eriytyminen, HOPPI:n ja HOJKS:n laatiminen ja toteutus
- luokan kertaamisesta päättäminen yhdessä rehtorin ja erityisopettajan kanssa
- tiedottaminen erityisopettajalle, terveydenhoitajalle, rehtorille ja OPHR:lle
- yhteistyö oppilashuoltohenkilöstön kanssa
- tiedonsiirto koulutuksen nivelvaiheissa(kokoukset, lomakkeet)

Erityisopettaja

- oppilashuollon yhdyshenkilö opettajien ja OPHR:n välillä
- esittelee asiat OPHR:lle yhdessä luokanopettajan kanssa
- yksilö-, pienryhmä- tai luokkamuotoisen erityisopetuksen antaminen
- laaja verkostotyö muun oppilashuoltohenkilöstön kanssa

- Lapsen esiopetussuunitelman, HOPPI:n ja HOJKS:n laatiminen ja tarkistaminen säännöllisesti opettajien, huoltajien ja muun oppilashuoltohenkilöstön kanssa
- OPHR:ssä sovittujen menettelyjen toimeenpaneminen

Terveydenhoitaja

- ennaltaehkäisevä terveydenhoito
- oppilaiden vastaanotto ja yhteydenpito huoltajiin
- asioiden valmistelu koululääkärille
- laaja verkostotyö muun oppilashuoltohenkilöstön kanssa
- läheteiden valmistelu erikoissairaanhoidon

Oppilashuoltoryhmä

- suunnittelee, koordinoi ja toteuttaa koulun oppilashuoltoa moniammatillisesti yhteistyössä huoltajien kanssa
- järjestää oppilashuollisen tuen ja ohjauksen
- käsittelee oppilastapauksia, suunnittelee tukitoimenpiteet
- päättää tukitoimenpiteistä ja oppilaiden lähettämisestä jatko-tutkimuksiin ja vastaanotoille
- toimi aloitteellisesti tukitoimenpiteiden järjestämiseksi
- valmistelee hallinnollista päätöstä vaativat tukitoimenpiteet, esimerkiksi erityisopetukseen siirrot
- sopii vastuuhenkilöistä, seurannasta, yhteistyön laajuudesta ja jatkotoimenpiteistä
- päättää lapsen esiopetussuunitelman, HOPPI:n ja HOJKS:n laadinnan yksityiskohdista
- priorisoi resurssien käyttöä
- vastaa tiedonsiirron toteutumisesta erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden koulun käynnin nivelvaiheissa
- järjestää oppilashuollon palvelut kurinpidollisen rangaistuksen saaneelle oppilaalle (POL 36 §)
- valmistelee opetuksen erityiset järjestelyt (PoL § 18) sitä tarvitseville oppilaille
- kirjaa tekemänsä suunnitelmat ja päätökset

Rehtori

- äkillisissä kriisi-, onnettomuus- ja kuolemantapauksissa oppilashuollollisten toimenpiteiden välitön käynnistäminen (esim. kriisiryhmän koollekutsuminen)
- hyväksyy HOJKS:t

C. Arviointi

- Jokainen toimijataho arvioi toimintansa onnistumista
- OPHR arvioi keväällä kuluneen vuoden toiminnan tuloksia elokuun suunnitelman pohjalta
- Johtava erityisopettaja kokoaa tiedot erityistä tukea tarvitsevista oppilaista yksiköiltä, minkä pohjalta arvioidaan resurssitilannetta, työtapoja jne.
- Johtokunta arvioi oppilashuollon tavoitteiden toteutumista
- Lautakunta arvioi kaupungin oppilashuollon toteutumista johtokuntien raporttien pohjalta
- Oppilashuollon työryhmät arvioivat jatkuvasti esim. resursseja

1.5. Ennaltaehkäisevä oppilashuoltotyö

Oppilashuollon tavoitteena on oppilaan fyysinen ja psyykinen hyvinvointi. Se saavutetaan parhaiten ennaltaehkäisevällä työllä luomalla koulun arkityöskentely, toimintaympäristö ja -kulttuuri sellaiseksi, että ne tuottavat hyvinvointia. Seuraavilla toiminnoilla ennaltaehkäistään oppilaiden ja kouluyhteisöjen ongelma- ja kriisitilanteiden syntyä tai jo olemassa olevien ongelmien vaikeutumista:

1. Pienet ryhmä- ja luokkakoot

- Mitä pienempi oppilasryhmä on, sitä enemmän opettajalla on mahdollisuus tukea yksittäistä lasta
- Pienemmässä ryhmässä opettaja voi eriyttää opetusta enemmän
- Pienessä ryhmässä lievät oppimisvaikeudet hoituvat luokanopettajan ja erityisopettajan yhteistyön avulla eikä muita toimenpiteitä välttämättä tarvita
- Suuressa ryhmässä lieväkin oppimis-, tarkkaavaisuus- tai käyttäytymishäiriö muuttuu asteeltaan vaikeammaksi ja monimutkaisemmaksi. Lapsi tarvitsee erilaisia tukitoimia enemmän

2. Varhaiskasvatuksen, koulun ja kodin välinen yhteistyö

- runkona vanhempainilta/luokka/lukuvuosi + vanhempainvartti
- lisäksi tiedotustilaisuudet, luentoillat, luokkatoimikunnat
- yhteistyö vanhempainyhdistyksen, seurakunnan, MLL:n ym. järjestöjen kanssa
- varhaiskasvatuksessa päivittäinen kontakti perheeseen
- reissuvihot, puhelin, sähköposti
- perheen kasvatustyön tukeminen
- perheen oma vastuu ja tehtävät vanhempana
- yhteistyö koulutuksen nivelvaiheissa tärkeää

3. Moniammatillinen seuranta

- neuvola ja varhaiskasvatus
- tehostettu 5-vuotistarkastus
- kouluvalmiusselvitykset
- kouluterveystarkastukset
- kouluterveyskyselyt
- oppimisen edistyminen ja käyttäytyminen
  - luku-, kirjoitus-, luetun ymmärtämis- ja matematiikka
  - sosiaaliset taidot, tunne-elämä, kiusaaminen
- tukitoimien välitön aloittaminen
- poissaolojen seuranta
- tehokas opintojen ohjaus
- ammatinvalinnanohjaus, tulevaisuuden suunnittelu, jatko-opintoihin haku

4. Varhainen ongelmien tunnistaminen

- henkilökunnan koulutus ja oppilashuoltohenkilöstön konsultointi
- seuloissa esiin tulleiden riskilapsien tarkka seuranta, jatkotutkimuksiin lähettäminen OPHR
- tiedonsiirto nivelvaiheessa ja moniammatillisesti

5. Huomio koulutuksen nivelvaiheisiin

- siirtymäsuunnittelu
- tehokas tiedonsiirto: lomakkeet, kokoukset, tutustumiset, tietojen oikea ajoitus, ryhmien kokoonpanojen suunnittelu
- riskilasten ja HOPPI- ja HOJKS –oppilaiden siirrot hyvin valmistellen

6. Muut asiat

- kummi- ja tukioppilastoiminta
- kerhotoiminta
- koululaisten iltapäivätoiminta
- yhteistyö nuorisotyön kanssa
- ennaltaehkäisevä päihdetyö

1.5.1. Kodin ja koulun välinen yhteistyö

Hyvä kodin ja päivähoiton/koulun välinen yhteistyö on toimivan oppilashuollon ydin. Yhteistyön lähtökohtana on eri osapuolien kunnioitus, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Vuorovaikutus kodin kanssa lisää opettajan oppilaantuntemusta ja auttaa häntä opetuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen ja nuoren kasvatuksesta. Koulu puolestaan tukee kotien

kasvatustehtävää ja vastaa oppilaan kasvatuksesta ja opetuksesta kouluyhteisön jäsenenä. Vuoropuhelu on myös keskustelua ja tiedottamista huoltajien, opettajan ja oppilaan oikeuksista sekä velvollisuuksista.

Kodin ja koulun välistä yhteistyötä toteutetaan sekä yhteisö- että yksilötasolla. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että koti ja opettaja tapaavat keskustellen sekä perinteisissä vanhempainilloissa että kahden kesken vain yksittäisen lapsen asioissa.

A. Yhteisötasolla tapahtuvat toiminnot:

- Tiedotusasiat lukuvuoden alussa jaettavalla tiedotteella ja erillisillä tiedotteilla lukuvuoden aikana
- Vanhempainilta kerran lukuvuodessa (mieluummin syys/lokakuussa). Se voi olla luokan oma tai rinnakkaisluokkien yhteinen tai pienillä kouluilla koko koulun yhteinen
- Koulun juhlat ja tempaukset
- Luokkatoimikuntien, vanhempainyhdistyksen, kyläyhdistyksen, MLL:n tai muun järjestön tai yhdistyksen järjestämät vanhempaintilaisuudet ja juhlat

B. Yksilötasolla:

- Tiedotusasiat puhelimitse, reissuvihon, kirjeen, sähköpostin tai oppilaan (isompien oppilaiden kohdalla) välityksellä
- Vanhempainvarti mielellään joka lukuvuosi, mutta ainakin opettajan/luokanvalvojan aloittaessa uuden oppilasryhmän kanssa ja koulutuksen nivelvaiheissa (esiopetuksesta kouluun, kuudennelta seitsemännelle, opettajan/luokanvalvojan vaihtuessa). Opettaja toimii koollekutsujana
- Useita vanhempainvartteja /kehityskeskusteluja lukuvuoden aikana voidaan järjestää opettajan tai huoltajan aloitteesta, jos esimerkiksi oppilaalla on jokin sellainen huolta aiheuttava tekijä, jota tulee seurata. Tällaisia voivat olla lievät oppimisvaikeudet, käyttäytymis- ja sopeutumisongelmat, kiusaaminen, syömisongelmat, läksyongelmia (POL § 24, POL § 35) tms. Tällöin mietitään millaisin tukitoimin lasta voidaan tukea. Tällöin voidaan käyttää työkaluna liiteosan ”Vanhempainvarti” –lomaketta (8.4)
- HOPPI –tapaamiset järjestetään koulun aloitteesta, kun huoltajan kanssa on yhdessä sovittu, että oppilaalle laaditaan iästä riippuen joko Lapsen esiopetuksen suunnitelma tai 1 – 9 –luokkaliselle Oppimissuunnitelma. Näiden suunnitelmien avulla voidaan sopia oppilaan opetuksen tavoitteiden ja/tai muiden seikkojen eriyttämisestä. Tällöin järjestetään aina myös seurantalaveri
- HOJKS – kokoukset järjestetään koulun aloitteesta erityisopetukseen siirretyille oppilaille, joille laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma. Ennen HOJKS –kokousta on kokoonnuttu useita kertoja vanhempainvartteihin, mahdollisesti HOPPI –kokouksiin ja tapaamisiin

oppilasta tutkineiden asiantuntijoiden kanssa. Varsinaisissa HOJKS -kokouksissa laaditaan ao. suunnitelma. HOJKS –kokous pidetään säännöllisesti aina lukuvuoden alussa ja siinä asetettujen tavoitteiden saavuttamista arvioidaan ennen lukuvuosiarviointia toukokuussa

- Kokoontumisen aiheesta riippuen koulu voi kutsua vanhempainvartteihin, HOPPI- ja HOJKS –neuvotteluihin mukaan sellaisia oppilashuoltoryhmän jäseniä, joiden asiantuntemusta tarvitaan oppilaan asioiden hoidossa. Opettaja ilmoittaa asiasta huoltajalle etukäteen. Opettajia ja oppilashuoltohenkilöstöä sitoo vaitiolovelvollisuus

1.5.2. Oppimistulosten ja työskentelyn seuranta ja opintojen ohjaus

Kaikkien opettajien tehtävänä on ohjata oppilasta eri oppiaineiden opiskelussa sekä auttaa häntä kehittämään oppimaan oppimisen taitojaan ja oppimisen valmiuksiaan sekä ennaltaehkäistä opintoihin liittyvien ongelmien syntymistä.

Opettaja seuraa oppilaiden oppimista päivittäin oppitunneilla läksyjen kuulustelun ja tuntikeskustelun, tehtävien tekemisen ja muun työskentelyn lomassa. Kirjallisia läksyjen kuulusteluja ja kokeita pidetään säännöllisesti. Kokeiden tarkoitus on saada selville, kuinka hyvin opetetut asiat on omaksuttu. Erityisopettajalla on myös omat keskeisten oppimisalueiden kehittymisen seurantamenetelmänsä opettajan työn tueksi. Kun opettaja huomaa, että oppilaalla on vaikeuksia oppia tai hän ei kykene keskittymään tuntityöskentelyyn, hänellä on heikko motivaatio tms., hän keskustelee oppilaan kanssa ja/tai ryhtyy muihin toimiin, jolla oppilasta voidaan tukea (esim. vanhempainvartti, tukiopetus, yhteistyö erityisopettajan kanssa).

Erityisen tarkasti tulee ohjata ja tukea niitä oppilaita, joilla on todettu opiskeluun liittyviä vaikeuksia.

Opinto-ohjaajan tehtäviin luokilla 7 - 9 kuuluu luokka- ja yksilökohtainen opintojen ohjaus, jossa keskitytään oppimistaitojen kehittämiseen. Toinen keskeinen opintojenohjauksen sisältö ylemmillä luokilla on tutustua eri ammattialoihin ja ohjata oppilasta tekemään realistiset jatko-opintosuunnitelmat ja valmentautua niihin. Niiden oppilaiden kohdalla, jotka ovat vaarassa jäädä koulutuksen tai työelämän ulkopuolelle perusopetuksen jälkeen, opinto-ohjaus on tehostettua. Opinto-ohjauksen tavoitteet ja sisällöt on esitetty tarkasti opetussuunnitelman luvussa 7.2.1.

Kodin ja koulun välinen yhteistyö korostuu opintojen ohjauksessa. Mitä ponnekkaammin koulu ja koti yhdessä tukevat, kannustavat ja valvovat oppilaan koulunkäynnin sujumista sitä parempiin tuloksiin päästään. Keskeistä on saada oppilaan oma oppimismotivaatio säilymään läpi elämän. Jos jompikumpi - koulu tai koti - ei ponnistele riittävästi oppilaan onnistumiseksi on riskinä aina oppilaan alisuoriutuminen, mikä aina heikentää oppilaan tilannetta jatko-opintojen ja tulevaisuuden kannalta.

1.5.3. Kouluterveydenhoito

Kouluterveydenhoito on oppilashuollon oleellinen osa. Kouluterveydenhuollon perustehtävänä on edistää jokaisen koululaisen mahdollisimman tervettä kasvua ja kehitystä, hyvää oloa ja toimintakykyä sekä siten luoda pohjaa terveelle aikuisuudelle. Tavoitteena on ennaltaehkäistä sairauksien syntymistä ja ohjata oppilasta hoitoon mahdollisimman varhaisessa vaiheessa sekä tukea oppilaan omaa vastuuta omasta terveydestään.

Oppilaan terveystarkastukseen kuuluu olennaisesti fyysisen kasvun ja kehityksen seurannan lisäksi sosiaalisten suhteiden seuranta, riskilapsien tunnistaminen ja heidän tukemisensa. Se on suoraa jatkoa lastenneuvolan kehitysseurannalle.

Kouluterveydenhuollon tärkeä tehtävä terveystarkastuksessa on myös yhteistyö kodin, koulun ja muiden tahojen kanssa. Kouluterveydenhuollon perustehtävään kuuluu lisäksi kouluyhteisön ja kouluympäristön terveydenhuolto.

Kouluterveydenhoitajien päätoimipaikat ovat Otsonkoulu ja Yhteiskoulu, joista käsin kouluterveydenhoitaja käy kyläkouluilla. Kouluterveydenhoitaja on toimipaikasta riippumatta puhelimitse tavoitettavissa. Kouluterveydenhoidosta ilmoitetaan koteihin syksyisin koteihin jaettavassa koulutiedotteessa. Säännölliseen oppilaiden kouluterveydenhoitoon kouluilla kuuluvat:

- terveydenhoitajan ja koululääkärin tarkastukset kouluterveydenhuollon runko-ohjelman mukaisesti
- hammaslääkärin tarkastukset ja hoidot
- tutkimuksiin ja hoitoon ohjaus
- välitön ensihoito tapaturmissa (terveydenhoitajan ollessa koululla)

Lisäksi kouluterveydenhoitaja ja koululääkäri ovat koulun oppilashuoltotyöryhmän jäseniä.

Kouluterveydenhoidon järjestäminen on esitetty yksityiskohtaisesti Ähtärinjärven terveystuntayhtymä Ky:n Kouluterveydenhoidon toimintasuunnitelmassa (saatavissa terveydenhoitajilta).

1.5.4. Poissaolojen seuranta

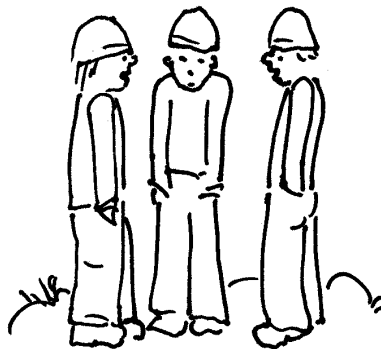
Perusopetuslain mukaan (POL 26 §) oppivelvollisen on osallistuttava opetukseen saavuttaakseen perusopetuksen oppimäärään. Opetuksen järjestäjän, ts. koulun tulee seurata perusopetukseen osallistuvan oppilaan poissaoloja ja ilmoittaa luvattomista poissaoloista huoltajille. Huoltaja on velvollinen huolehtimaan siitä, että oppivelvollisuus tulee suoritettua.

Lukuvuoden alkaessa koululla sovitaan yksityiskohtaisesti poissaolojen seurannasta ja niiden kirjaamismenettelystä.

Mikäli oppilas joutuu sairauden tai muun pätevän syyn takia olemaan poissa koulusta, huoltajan tulee ilmoittaa asiasta mahdollisimman pian opettajalle/luokanvalvojalle. Tiedossa oleva kolmen päivän poissaolo tulee sopia opettajan/luokanvalvojan kanssa etukäteen. Pitempiaikaista poissaoloa tulee hakea kirjallisesti rehtorilta. Tällöin sovitaan oppivelvollisuuden suorittamisesta poissaolon ajalta.

Luokanopettaja/luokanvalvoja kirjaa oppilaan poissaolot. Mikäli luvattomia poissaoloja ilmenee, hän ilmoittaa niistä viipymättä huoltajalle kirjallisesti ja pyytää selvitystä.

Mikäli luvattomia poissaoloja on toistuvasti, luokanopettaja/luokanvalvoja tuo asian oppilashuoltotyöryhmän käsiteltäväksi, joka asiaa tutkittuaan ryhtyy jatkotoimenpiteisiin.

1.5.5. Kerhotoiminta

Koulun kerhotoiminnan tulee perusopetuksen tavoitteiden mukaisesti tukea oppilaan eettistä ja sosiaalista kasvua sekä itsensä monipuolista kehittämistä. Kerhotoiminnan tarkoituksena on edistää myönteisten harrastusten viriämistä sekä antaa mahdollisuuksia sosiaalisten taitojen kehittymiseen ja harjoitteluun.

Koulut päättävät kerhotoiminnan järjestämisestä tuntikehyksensä puitteissa. Koulut voivat yhteistyössä yhdistysten ja muiden yhteisöjen kanssa perustaa ja järjestää kerhoja ja välittää oppilaille tietoja eri kerho- ja harrastustoiminnasta alueellaan. Yhteistyökumppaneita ovat mm. kaupungin ja seurakunnan nuorisotyö, urheiluseurat ym. yhdistykset ja yhteisöt.

Koululaisten iltapäiväkerhotoiminnan järjestämisestä on Ähtärin kaupungilla ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton (MLL) Ähtärin paikallisyhdistys ry:llä voimassa oleva sopimus. MLL järjestää 1–2 –luokkalaisille ja erityisoppilaille aamu- ja iltapäiväkerhotoimintaa Otsonkoulun tiloissa Reppulassa.

2. TUKEA TARVITSEVAT OPPILAAT

2.1. Määrittely

Oppilashuollon määrittelyn näkökulmasta jokaisen oppilaan tulee saada tarvitsemansa tuki kasvaakseen ja kehittyäkseen terveeksi, hyvinvoivaksi, sosiaaliseksi ja oppiakseen edellytystensä mukaisesti. Tuen tarve voi olla lyhytaikainen tai kestää läpi elämän tai se voi vaihdella ikävaiheittain ja luokka-asteittain. Myös yllättävät tapahtuma lapsen elämässä, sairastuminen, avioero, yms. aiheuttavat tuen tarvetta.

Ähtärissä erityistä tukea säännöllisesti tarvitsevia oppilaita, joilla on eriasteisia oppimis-, sopeutumis- ja tunne-elämän vaikeuksia on laskentatavasta riippuen 20 -30 % oppilaista. Heistä n. 5 – 8 %:lla tuen tarve on jatkuvaa ja vaatii useita erilaisia tukitoimenpiteitä. Tukea tarvitsevien oppilaiden määrä on jatkuvasti noussut. Tämä johtuu useista syistä. Niistä tärkeimpiä ovat oppimis- ja keskittymisvaikeuksien entistä parempi ja varhaisempi tunnistaminen, lasten ja nuorten tunne-elämän vaikeuksien selkeä kasvu ja lasten toiminta- ja kulttuuriympäristön muutokset.

Koulujen erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden määrää tilastoidaan vuosittain.

Perusopetuslaki (17 § ja 25 §), perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, kansanterveyslaki ja lastensuojelulaki määrittelevät erityistä tukea tarvitseviksi oppilaiksi ne,

- joiden kasvun, kehityksen, toiminnan ja oppimisen edellytykset ovat heikentyneet vamman, sairauden tai toimintavajavuuden vuoksi
- psyykkistä ja sosiaalista tukea tarvitsevat oppilaat
- joilla huoltajan ja/tai oppilashuollon asiantuntijoiden mukaan on kehityksessään ja oppimiseen liittyviä riskitekijöitä

Ähtärissä lapsen tuen tarpeen määrittelyssä ensisijaisena lähtökohtana ei niinkään ole nimenomainen lapsen vaikeus, ongelma, vamma tai diagnoosi, vaan lapsen tilannetta katsotaan kokonaisuutena. Tuen tarvetta ei myöskään määrittele kukaan yksin, vaan sitä tarkastellaan yhdessä huoltajan, perheen, opettajan ja koulun oppilashuoltohenkilöstön näkökulmasta. Tukitoimiakaan ei ole jaoteltu siten, että esimerkiksi kaikille lukemis- ja kirjoittamisvaikeuksisille oppilaille automaattisesti laaditaan oppimissuunnitelma tai kaikille matematiikan oppimisvaikeuksista kärsivät siirrettäisiin erityisopetukseen tai että kaikille 11-vuotisen oppivelvollisuuden piiriin kuuluville oppilaille järjestetään henkilökohtainen avustaja. Keskeisintä on järjestää oppilaalle riittävä tuki.

2.2. Opetuksen järjestämisen periaatteet

Pääperiaate on järjestää oppilaalle riittävä tuki riittävän ajoissa mahdollisimman lähellä ikätovereita niin että hän saavuttaa perusopetuksen oppimäärän.

Käytännössä tämä tarkoittaa seuraavia periaatteita:

- varhainen oppimis-, tunne-elämän ja käyttäytymisvaikeuksien tunnistaminen
- tiivis yhteistyö huoltajien kanssa
- moniammatillinen oppilashuoltotyö
- tukitoimien aloittaminen heti
- tukitoimen valinta oppimisvaikeuden laadun ja vaikeusasteen mukaan
- tarkoituksenmukaisuus –periaate resurssien riittävyttä harkittaessa
- oppilaan tilanteen tai vaikeuksien vaikeutumisen estäminen
- tarvittaessa riittävän voimakkaan oppilashuollollisen intervention tekeminen
- oikea-aikaisen tukitoimenpiteen tai niiden yhdistelmän järjestäminen
- erityisopetukseen siirrettäessä tutkitaan aina ensin mahdollisuus integraatioon
- 11-vuotiseen oppivelvollisuuteen kuuluvan oppilaan integrointi edellyttää enintään 20 oppilaan ryhmäkoko (POA 2 §)
- oppilas saa hänelle lain mukaan kuuluvan tuen (esim. apuvälineet)
- koulutuksen nivelvaiheissa huolellinen tiedonsiirto oppilaan erityistarpeista
- tukitoimenpiteiden säännöllinen arviointi

3. TUKITOIMENPITEET

3.1. Määrittely

Että jokainen oppilas saavuttaisi edellytystensä mukaiset oppimistulokset ja perusopetuksen oppimäärän, tarvitaan erilaisia tukitoimia, joilla voidaan auttaa oppilasta saavuttamaan asetettu päämäärä, koska oppilaat ovat yksilöitä. Periaatteessa tukitoimet edustavat aina opetuksen eriyttämistä. Suurin osa tukitoimista on perusopetuslain mukaisia oppilaan oikeuksia ja opetuksenjärjestäjän velvollisuuksia. Osa on sellaisia oman kuntamme omia työtapoja ja menetelmiä, jotka ovat syntyneet koulun arjessa ja kehittämistyön tuloksena.

Tukitoimia tulee tarkastella kokonaisuutena, joilla on oma selkeä logiikkansa – ne etenevät yleisestä erityiseen oppilaan tuen tarpeen määrän ja laadun syventyessä. Mitä lievempi ja lyhytaikaisempi tuen tarve, sitä yleisemmät tukitoimenpiteet ja päinvastoin: mitä vakavampi vamma, haitta, sairaus tai häiriö, sitä enemmän erilaisia ja eri pituisia ja laajuisia tukimuotoja. Tukimuodot vaihtelevat myös oppilaan ikäkauden ja kehitysvaiheen mukaan. Koulupolkunsa aikana oppilas voi tarvita vain muutamaa tai useita tukitoimenpiteitä, samanaikaisesti tai eri aikoina erilaisia – tärkeintä on oikea-aikainen tukitoimi riittävän ajoissa. Tukimuotoja ei ole jaoteltu erityisopetuksen perinteisen diagnoosipohjaisen erityisopetukseen siirtoperusteiden mukaisesti (EMU, EHA, jne), koska siitä jaosta ollaan luopumassa integraatiokehityksen edetessä.

Tukimuotoja pohdittaessa joudutaan myös aina priorisoimaan resurssien käyttöä eikä kaikkien osapuolien toiveita voida aina toteuttaa tukimuotojen tai opetuspaikan suhteen. Suuri osa tukimuodoista on mahdollista toteuttaa kaikilla kouluilla, ei kuitenkaan eniten erityisosaamista vaativissa oppilastapauksissa.

3.2. Lapsen esiopetuksen suunnitelma

Eryistä tukea tarvitsevalle esiopetusikäiselle lapselle tulee laatia Lapsen esiopetuksen suunnitelma yhdessä huoltajan ja tarvittavien asiantuntijoiden kanssa. Suunnitelman teon tarvetta pohditaan OPHR:ssä ja sen tarkoitus on turvata lapsen kasvu ja kehittyminen. Lapsella voi olla yleistä kasvun ja kehityksen viivettä tai häiriöitä tai erityisvaikeuksia joillakin oppimisen osa-alueilla, jotka aiheuttavat oppimisriskejä.

Suunnitelman tulee sisältää lapsen kasvuun ja kehitykselle asetettavat tavoitteet, arvio lapsen vahvuuksista sekä oppimiseen vaikuttavista riskitekijöistä ja vaikeuksista, oppimisympäristöön liittyvät muutostarpeet (esim. ryhmät), opetukseen osallistumisen edellyttämät tuki- ja oppilashuoltopalvelut, niistä vastaavat tahot ja edistymisen seuranta ja arviointi.

Esiopetussuunnitelma laaditaan heti syyslukukauden alussa ja siinä asetettujen tavoitteiden saavuttamista arvioidaan keväällä. Suunnitelma laaditaan kirjallisesti samalle lomakkeelle kuin HOJKS (liite 8.5.). Lomakkeen käyttö esitellään luvussa 3.12.

Esikouluikäiselle, joka on siirretty erityisopetukseen, laaditaan esiopetussuunnitelman sijasta HOJKS.

3.3. Koulun aloittaminen vuotta myöhemmin

Perusopetuslain 27 §:n mukaan oppilas voi saada luvan aloittaa perusopetuksen vuotta myöhemmin.

Tämä koululykkäykseksi nimetty tukitoimi on erittäin toimiva tukitoimenpide, jolla ennaltaehkäistään myöhemmin syntyviä oppimisvaikeuksia. Esiopettaja suosittelee oppilastuntemuksensa perusteella ja terveydenhoitaja ja/tai psykologi lapsen kehitysseurannan ja tutkimusten perusteella koululykkäystä sellaisille lapsille, joiden kehitys on siinä vaiheessa, ettei hän ole ns. koulukypsä. Tämä on tavallista, jos lapsi on loppuvuodesta syntynyt, hänen kehitystemponsa on muuten hidas, hän ei ole vielä valmis, halukas tai ei kykene koulumaiseen työskentelyyn. Hänellä voi olla myös sellaisia erityisvaikeuksia, joiden vuoksi hänellä on oppimisvalmiuksiin liittyviä riskitekijöitä ja esikoulutyypinen harjaannuttaminen olisi vielä tarpeen.

Käytännössä huoltaja toimittaa kirjallisen anomuksen koulutoimistoon oppivelvollisuuden aloittamisen myöhentämisestä. Liitteeksi on hyvä olla psykologin lausunto. Sivistystoimenjohtaja tekee asiasta päätöksen.

On erittäin tärkeää, että koululykkäysvuoden ajan oppilas saa esiopetuksen lisäksi erityisopetusta ja/tai muuta kuntouttavaa tukea harjaannuttaakseen kouluvalmiuttaan. Hänelle tulee laatia joko Lapsen esiopetuksen suunnitelma tai mikäli asiantuntijat suosittavat, tehdä siirto erityisopetukseen ja laatia HOJKS.

3.4. Tukiopetus

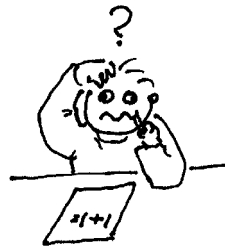
Tukiopetus on eriyttämisen muoto, jolle ovat ominaisia yksilölliset tehtävät, yksilöllinen ajankäyttö ja ohjaus. Tukiopetus tulee aloittaa heti, kun oppimisvaikeudet on havaittu, jotta oppilas ei jäisi pysyvästi jälkeen opinnoissaan. Kaikkein tehokkainta tukiopetus on etukäteen annettuna. Tällöin opettaja voi oppilastuntemuksensa perusteella yksilöllisesti etukäteen opettaa ja ohjata oppilasta uudessa opittavassa asiassa, joka opetellaan vielä yhdessä luokkaopetuksessa. Näin voidaan nostaa oppimismotivaatiota. Ennen kuin oppilaan menestyminen oppiaineessa tai aineryhmässä arvioidaan heikoksi, hänellä tulee olla mahdollisuus osallistua tukiopetukseen.

Aloitteen tukiopetuksen antamisesta oppilaalle tekee ensisijaisesti opettaja. Tukiopetusta on pyrittävä järjestämään yhteisymmärryksessä oppilaan huoltajien kanssa, ja heille tulee antaa tietoa tukiopetuksen järjestämisestä.

Tukiopetusta tulee järjestää niin usein ja niin laajasti kuin oppilaan koulumenestyksen kannalta on tarkoituksenmukaista. Tukiopetusta annetaan joko oppilaan työjärjestyksen mukaisten oppituntien aikana tai niiden ulkopuolella. Tukiopetuksessa voi olla kerrallaan useampiakin oppilaita.

3.5. Opetuksen eriyttäminen

Opetuksen eriyttämisellä tarkoitetaan kaikkia sellaisia pedagogisia keinoja, joilla opettaja voi ottaa oppilaan yksilölliset oppimistarpeet, -tyylit ja -vaikeudet huomioon luokkaopetuksessa. Opettaja voi jakaa oppilaat pienempiin ryhmiin, jotka työskentelevät hieman eri tavoin. Eriyttäminen onnistuu parhaiten, kun perusopetusryhmä on pieni ja/tai erityisopettajan työpanosta voidaan käyttää riittävästi. Opetusta voidaan eriyttää tavoitteiden, sisältöjen, menetelmien ja opetukseen käytetyn ajan suhteen, mutta ei oppilasarvioinnin suhteen. Tärkeää on siis erottaa toisistaan eriytys yleisopetuksen keinona ja opetuksen yksilöllistäminen (ent. mukautus), joka vaatii aina erityisopetukseen siirron (katso luku 3.11 ja 3.12.).

Käytännön koulutyössä eriytys voi olla esimerkiksi jotakin tai useita seuraavista:

- oppitunnin aluksi opettaja pitää yhteisen opetustuokion kaikille, jonka jälkeen työskennellään eriytetyissä ryhmissä esim. erilaisin tehtävin ja harjoittein
- opettaja ja erityisopettaja työskentelevät samanaikaisesti, jolloin erityisopettaja ohjaa enemmän tukea tarvitsevia tai muulla sovitulla tavalla
- opettaja ja erityisopettaja opettavat luokkaa kahtena ryhmänä, ryhmät saattavat vaihdella
- jollakin oppilaalla voi olla käytössään enemmän tai juuri hänelle soveltuvia oppimisvälineitä tai materiaaleja (mukautettuihin oppimateriaaleihin siirtyminen jossakin oppiaineessa edellyttää hallinnollista päätöstä erityisopetukseen siirrosta, opetuksen yksilöllistämisestä ja HOJKS:n)
- oppilaalla voi olla enemmän henkilökohtaista ohjausta oppitunnin aikana (opettaja, erityisopettaja, oppilasohjaaja)
- oppilas voi käyttää esim. tietokonetta kirjoittamiseen toisia enemmän
- oppilas voi kirjoittaa pienaakkosilla kirjoituskirjaimien sijasta ylemmilläkin luokilla, jos siihen on erityinen syy

- oppilaan tunnilla opiskeltavan oppiaineksen määrää ja/tai tehtäviä on määrällisesti eriytetään
- oppilaan kotitehtävien määrää eriytetään
- kokeessa oppilaalle luetaan ääneen koetehtävät ennen vastaamista, mikäli tähän on erityinen syy(lukivaikeus)
- luokanopettaja/aineenopettaja ja erityisopettaja sopivat yksilöllisesti keinoista, joilla oppilaan erityinen vaikeus (esim. lukivaikeus) otetaan koetilanteissa huomioon
- oppitunneilla ja kokeessa oppilasohjaaja tai muu koulun aikuinen voi toimia oppilaalle sihteerinä, mikäli tähän on erityinen syy
- oppilas voi suorittaa kokeen osin tai kokonaan suullisena, mikäli tähän on erityinen syy (vaikea-asteiset kielelliset tai hienomotoriset häiriöt)

Kun oppilaalla on tavanomaista enemmän tarvetta eriyttää opetusta, lisätutkimukset, yhteistyö erityisopettajan kanssa ja oppimissuunnitelman eli HOPPI:n laatiminen ovat tärkeitä tukimuotoja.

3.6. Osa-aikainen erityisopetus

Oppilaalle, jolla on lieviä oppimis- tai sopeutumisvaikeuksia ja joka tarvitsee muun opetuksen yhteydessä erityistä tukea oppimisen edellytysten parantamiseksi, tulee antaa osa-aikaista erityisopetusta. Riittävän ajoissa riittävä määrä osa-aikaista erityisopetusta usein ennaltaehkäisee oppimisvaikeuksien asteen syvenemistä ja/tai itsetunto- ja motivaatio-ongelmien syntyä. Tarvittaessa oppilaalle tehdään oppimissuunnitelma, HOPPI, joka voidaan laatia yhteistyössä huoltajan, opettajien ja muiden asiantuntijoiden kanssa.

Jokaisella päiväkodilla ja koululla on joko oma tai yhteinen osa-aikainen erityisopettaja. Erityisopettaja kartoittaa ja tunnistaa erityistä tukea tarvitsevat oppilaat yhteistyössä opettajien kanssa, antaa erityisopetusta sitä tarvitseville oppilaille samanaikais-, pienryhmä tai yksilöopetuksena ja/tai näiden yhdistelminä. Tavallisimmin osa-aikaista erityisopetusta annetaan puhe-, lukemis- ja kirjoittamisvaikeuksien, matematiikan ja kielten oppimisvaikeuksien sekä sopeutumisvaikeuksien vuoksi 1 – 5 oppilaan ryhmässä. Puheopetusta annetaan yksilöllisesti ja alkuopetuksen luokilla opetus on paljon oppimisvaikeuksia ehkäisevää samanaikaisopetusta. Ylemmillä luokilla osa-aikainen erityisopetus tapahtuu pääosin pienryhmissä. Erityisopettaja konsultoi opettajia erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetuksen järjestämisessä, ohjaa oppilasohjaajien työtä ja toimii yhdyshenkilönä koulun oppilashuoltotyössä. Hän seuraa erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden koulutyöskentelyä yhdessä opettajien kanssa ja tuo oppilashuoltotyöryhmän käsiteltäväksi oppilaiden tuen tarpeen uudelleenmäärittelyä varten, mikäli osa-aikainen erityisopetus ei ole riittävä tukitoimi.

3.7. Tutkimukset, kuntoutus ja ohjaus

1. Tutkimukset

Kun oppilaalla todetaan sellaisia kehitykseen, oppimiseen, tunne-elämään ja sosiaaliin suhteisiin liittyviä ongelmia, joiden syyt tulisi tutkia tarkemmin, oppilaalle suositellaan tutkimuksia. Tutkimusten tarkoitus on saada tarkempaa tietoa oppilaan vaikeuksien syistä ja näin suunnitella hänelle parhaiten sopivia tukitoimia. Oppilashuoltoryhmä pohtii mihin yksikköön tai kenelle erityistyöntekijälle oppilas olisi tarkoituksenmukaisinta lähettää. Opettaja ja erityisopettaja tai muu oppilashuollon asiantuntija keskustelevat asiasta oppilaan huoltajan kanssa. Huoltaja on voinut itsekin jo aiemmin ottaa yhteyttä kasvatus- ja perheneuvolaan tai johonkin muuhun yksikköön.

Tavallisimpia tutkimustarpeita ovat oppimis- ja tunne-elämän vaikeuksien tutkiminen kasvatus- ja perheneuvolassa tai terveystieteiden psykologilla. Niihin ei tarvita lähetettä, vaan huoltaja - tai jos niin erikseen sovitaan, koulu tilaa ajan. Psykologi tapaa huoltajan ja oppilas käy psykologin vastaanotolla joko kouluajalla tai vapaa-aikanaan. Tarvittaessa oppilas saatetaan vastaanotolle. Joskus psykologi voi myös tehdä oppilaan tutkimukset koululla. Tarvittaessa laaditaan lähete Seinäjoen sairaalaan lastentautien, -neurologian ja -psykiatrian sekä nuortenpsykiatrian poliklinikoille tai muuhun erikoissairaanhoidon yksikköön. Tällöin lähetteen laatii koululääkäri yhteistyössä kouluterveydenhoitajan kanssa. Koululääkäri voi pyytää lähetteen pohjaksi opettajan ja/tai erityisopettajan lausunnon. Sairaalassa lapsi voi joko käydä muutamia kertoja poliklinikalla ja/tai olla eripituisilla tutkimus- ja/tai hoitajaksoilla. Tänä aikana oppilaan opetuksesta huolehtii sairaalakoulu, joka on yhteydessä lapsen omaan kouluun ja opettajaan.

Kun tutkimukset on tehty, on tärkeää järjestää tutkineen tahon kanssa yhteisneuvottelu, jossa huoltaja ja koulu voivat yhdessä pohtia saatuja tuloksia ja tehdä jatkosuunnitelmat. Näitä voivat olla opetuksen eriyttämisen tarkempi suunnittelu, HOPPI:n laatiminen, osa-aikaisen tai pienryhmäopetuksen aloittaminen tai lisääminen tms. Mikäli todetaan oppilaan tarvitsevan yksilöllistetyn opetussuunnitelman jonkin tai joidenkin oppiaineiden osalta, neuvottelu on samalla päätöksentekoprosessin käynnistyminen erityisopetukseen siirtämiseksi ja HOJKS:n laatimiseksi. Siksi koulun edustaja tekee muistiinpanot tutkimuksesta ja neuvottelusta HOJKS:n laatimisen lähtökohdaksi ja/tai pyytää asiantuntijoilta lausuntoja huoltajien luvalla.

2. Kuntoutus

Ähtärissä oppilaille saatavia terapiapalveluja ovat terveystieteiden puheterapeutin ja fysioterapeutin palvelut, kasvatus- ja perheneuvolassa yksilö- ja perheterapiapalvelut ja neuropsykologinen kuntoutus sekä ylempien luokkien oppilaille A-klinikan palvelut.

3. Ohjaus

Oma opettaja, erityisopettaja, oppilasohjaaja, rehtori, terveydenhoitaja, kuraattori, opinto-ohjaaja, terveyskeskuspsykologi tai muu oppilasta lähellä oleva koulun aikuinen voi keskustella oppilaan kanssa häntä koskevassa asiassa kuunnellen, ohjaten, neuvoen ja rohkaisten. Useimmiten asia koskee esimerkiksi oppilastovereita, käyttäytymistä, opiskelu- ja työskentelytottumuksia, sairauksia, mielialoja, motivaatiota, jne. Ylempien luokkien oppilaiden on monesti helpompi lähestyä henkilökohtaisissa asioissaan erityisopettajaa, terveydenhoitajaa, kuraattoria tai opinto-ohjaajaa ja siksi myös muut koulun aikuiset voivat lähettää oppilaita heidän luokseen, kun huomaavat että jokin vaivaa oppilaan mieltä. Jos kyseessä on koulun sääntöjen rikkominen, huono käytös tai muu vastaava teko, keskustelu kahden kesken ja puhuttelu ovat keskeisiä tukitoimia oppilaan käyttäytymisen ohjaamisessa rangaistusten ohella.

Mikäli oppilaan perhe tarvitsee tukea taloudellisesti tai muuta tukea lasten hyvinvoinnista ja kasvatuksesta huolehtimiseen, voidaan perhe ohjata perusturvatoimen avohuollon palvelujen piiriin. Samoin, jos lapsella ilmenee lastensuojelun tarvetta.

3.8. Luokan kertaaminen

Jos oppilas ei ole saavuttanut vuosiluokkansa tavoitteita hyväksytysti tai oppimistulokset ovat jääneet heikoiksi eikä hänellä ole ilmennyt sellaisia oppimisvaikeuksia, joiden perusteella hänet tulisi siirtää erityisopetukseen, tulee harkita luokan kertaamista.

Mitä nuorempi oppilas on, sitä parempi tämä tukimuoto on. Kaikkein hyödyllisin se on tehdä alkuopetuksen luokilla, viimeistään kuudennella luokalla. Opetussuunnitelmassa eri luokka-asteiden rajalla eri oppiaineissa vaadittavat hyvän osaamisen kriteerit antavat hyvän arviointipohjan, kun luokan kertaamista harkitaan.

Tarkemmat säädökset ja menettelytavat luokan kertaamisesta on esitetty opetussuunnitelman luvussa 8.1.

3.9. Oppimissuunnitelma eli HOPPI

Oppimissuunnitelma voidaan laatia Lapsen esiopetussuunnitelman pohjalta ensimmäiselle luokalle siirryttäessä. HOPPI voidaan laatia luokilla 1 -9.

Oppimissuunnitelma, HOPPI laaditaan sellaiselle erityisen tuen tarpeessa olevalle 1 – 9 luokkien oppilaalle, jonka opetusta tulee eriyttää ja yksilöllistää yhdessä tai useammassa oppiaineessa niin että hän selviäisi yleisopetuksessa ja saisi suoritettua perusopetuksen oppimäärän, mutta häntä ei ole tarkoituksenmukaista siirtää

erityisopetukseen. HOPPI:ssa voidaan asettaa oppilaan omat tavoitteet, eri oppiaineissa tai opetuksen erityiset painoalueet – esimerkiksi keskittyminen oppiaineen perusoppiainekseen, tukitoimenpiteet, kuten tukiopeutus ja osa-aikainen erityisopetus ja mahdolliset valinnaisaineet.

Oppimissuunnitelman tarkoituksena on, että oppilas oppii ottamaan yhä enemmän vastuuta opiskelustaan, sitoutuu siihen ja saa oppimiseensa enemmän tavoitteellisuutta esim. perusopetuksen viimeisillä vuosiluokilla. Lisäksi oppimissuunnitelman avulla annetaan huoltajalle tietoa, jotta hän voisi entistä paremmin tukea oppilasta tämän opiskelussa.

Oppimissuunnitelman laatimisessa keskeistä on yhteistyö oppilaan, huoltajan, opettajien ja koulun muiden asiantuntijoiden välillä. Perusopetuksen alkuvaiheessa oppimissuunnitelman laatimisen päävastuu on opettajalla, mutta valmisteluvastuu voi vähitellen siirtyä yhä enemmän oppilaalle itselleen.

HOPPI laaditaan myös silloin, jos oppilas etenee vuosiluokkiin jaetun oppimäärän sijasta oman opinto-ohjelmansa mukaan. Tällöin HOPPI:ssa tulee määritellä oppiaineitten suorittamisjärjestys, aikataulu ja mahdolliset erityistavoitteet.

Oppimissuunnitelman ja HOJKS:n keskeinen ero on arvioinnissa. HOPPI:ssa asetetut tavoitteet arvioidaan aina yleisopetuksen mukaan. Tavoitteita voidaan kyllä käyttää arvioinnin pohjana siten, että määritellään oppilaan oma suoritustaso -esimerkiksi tavoitteeksi oppia rajattu osa-alue oppimäärästä, jonka saavutettuaan oppilas saa todistusarvosanaksi 6.

Erityistä tukea tarvitseville ja osa-aikaista erityisopetusta saaville oppilaille sekä maahanmuuttajaoppilaille laaditaan oppimissuunnitelma tarvittaessa.

Koulun oppilashuoltoryhmä seuraa oppimissuunnitelman laatimistarvetta ja päättää sen laatimisesta. HOPPI –kaavakkeena käytetään HOJKS –kaavaketta (Tarkemmat ohjeet luku 3.12.) HOPPI laaditaan lukuvuoden alussa ja asetettujen tavoitteiden saavuttamista arvioidaan keväällä.

Erityisopetukseen siirretyille tai otetuille oppilaille laadittava henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS) korvaa oppimissuunnitelman.

3.10. Avustaja- ja tulkkipalvelut

Perusopetuslain 31 § mukaan vammaisella tai muulla tavalla erityistä tukea tarvitsevalla lapsella on oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät avustaja- ja tulkitsemispalvelut. Kun jokaiselle erityisopetukseen otetulle ja siirretylle oppilaalle laaditaan HOJKS, siinä määritellään muun muassa

oppilaan tarvitsemat tukipalvelut (POL 17 §, 2.mom). Yksi lapsen tarvitsemista tukimuodoista on avustajan tarve.

Avustajatarpeen määrittely on joissakin tapauksissa ongelmallista, koska avun tarve on erilainen oppilaan, huoltajan, asiantuntijan, opettajan, koko luokan ja koulutoimiston näkökulmasta. Avustajatarve voi niinkään olla luokka- tai henkilökohtainen ja se voi muuttua oppilaan koulupolun aikana. Siksi Ähtärin oppilashuollon moniammatilliset työryhmät ja johtavat koulutoimen ja terveystoimen viranhaltijat ovat yhdessä laatineet seuraavat kriteerit, joiden pohjalta koulutoimisto tekee lopullisen päätöksen riittävää avustajaresurssia arvioidessaan. Ähtärissä avustajien ammattinimike on oppilasohjaaja. Oppilasohjaajiksi pyritään palkkaamaan tehtävään ammattikoulutuksen saaneita henkilöitä ja työ sopimukset pyritään laatimaan niin pitkiksi ajoiksi kuin oppilaan tai oppilaiden tuen tarve on moniammatillisessa oppilashuoltoryhmässä arvioitu. Oppilasohjaajan tarvetta arvioidaan aina HOJKS –neuvotteluissa ja oppilashuoltoryhmissä.

1. Avustajatarve on erityistä tukea tarvitsevalla lapsella, jolla on sellainen oppimis- tai sopeutumisvaikeus, häiriö tai vamma, joka haittaa tai alentaa huomattavasti hänen kykyään osallistua opetukseen tai vastaanottaa sitä. Ensin hänen tilanteensa tutkitaan moniammatillisesti paikallistasolla ja kun lisätutkimustarve todetaan, tehdään lähete erikoissairaanhoidon.
2. Oppilasohjaajan tarpeen määrittelee erikoisasiantuntija, esim. erikoislääkäri tai neuropsykologi yhdessä lasta tutkineen tiimin kanssa, jolla on tieto millaisessa opetusryhmässä lapsi on tai millaiseen ryhmään hän on siirtymässä. Asiantuntija laatii kirjallisen lausunnon siitä koulutoimistoa varten. Rehtori toimittaa lausunnon koulutoimistoon.
3. Pienryhmässä/pien- tai erityisluokassa tulisi aina olla lähtökohtaisesti yksi yhteinen oppilasohjaaja, koska kaikilla oppilailla on suuria oppimis- ja sopeutumisvaikeuksia ja heillä kaikilla on yksilöllinen opetussuunnitelma. HOJKS:t eivät toteudu ellei opettaja kykene opettamaan erityisluokan oppilaita yksilöllisesti tai pienryhminä, koska luokat ovat yhdysluokkia. Opettajan opettaessa pienryhmää oppilasohjaaja esim. valvoo hiljaista työtä tekeviä oppilaita opettajan ohjeiden mukaisesti. Lisäksi oppilaiden yksilöllinen integroiminen eri oppiaineissa on vaikeata ilman oppilasohjaajaa, koska he alkuvaiheessa tarvitsevat tutun aikuisen kyetäkseen liittymään uuteen ryhmään.
4. Kun samalla yleisopetuksen ja/tai erityisluokalla on useita henkilökohtaisen oppilasohjaajan lausunnon saaneita lapsia, pohditaan oppilasohjaajien riittävyttä erityisen tarkasti. Arvioidaan oppilaiden turvallisuuden tunteen säilyttäminen (PL 29 §). Kriteerinä pidetään sitä, että oppilasohjaaja ei voi vastata samanaikaisesti kahdesta sellaisesta erityislapsesta, jotka vaativat jatkuvaa aikuisen silmälläpitoa ja kontrollia

suurten tarkkaavaisuus-, keskittymis-, väkivaltaisuus- yms. ongelmien tai sairauksien vuoksi.

5. Keskeinen kriteeri on myös HOJKS:ssa asetettujen tavoitteiden saavuttamisen arviointi.
6. Mitä varhemmin oppilas saa riittävät tukipalvelut, sitä todennäköisemmin oppilasohjaajan antaman tuen tarve vähenee oppilaan kasvamisen ja kehittymisen myötä niin, että henkilökohtaisen avustajan sijasta luokkakohtainen avustaja riittää. Toisaalta on niitäkin tapauksia, joissa käy päinvastoin.

Oppilasohjaajan työtehtävät ja työnkuva vaihtelee luonnollisesti sen mukaan, toimiiko hän luokka- vai henkilökohtaisena oppilasohjaajana, minkä ikäinen avustettava on, millainen oppilaan tuen tarve on vammasta riippuen, jne. Työnkuva määritellään yleisen työnkuvauksen pohjalta koulun tasolla (liite 8.6). Luokan opettaja ja/tai erityisopettaja on oppilasohjaajan lähin esimies, joka antaa oppilasohjaajalle tarkemmat ohjeet ja neuvot työtehtävistä. Opettajalla on aina pedagoginen vastuu opetuksen suunnittelusta ja toteutuksesta, joiden mukaan oppilasohjaaja toimii. Koulun erityisopettaja konsultoi opettajaa ja oppilasohjaajaa oppilaan tuen tarpeen huomioimisessa.

Oppilas, joka tarvitsee tulkitsemispalveluja, on yleensä aistivammainen, esim. kuulotai kuulonäkövammaisen tai muista kommunikaatiohäiriöistä kärsivä, esimerkiksi autistinen lapsi. Nämä lapset kuuluvat aina pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin. Vamman laadusta riippuen he voivat tarvita esimerkiksi tukiviittomia tai muuta tuettua kommunikaatiota esimerkiksi tietokonepohjaista erityismenetelmää. Ennen kuin oppilas aloittaa oppivelvollisuuden, koulu neuvottelee HOJKS -kokouksessa huoltajien ja häntä hoitaneiden erikoissairaanhoidon ja kuntoutuksen asiantuntijoiden ja päivähoitoyksikön kanssa oppilaan tarvitsemista tulkitsemispalveluista osana hänen kokonaiskuntoutustaan. Tuettua kommunikaatiota varten ei tarvita erillistä tulkkipalvelua välttämättä, vaan avustaja ja muu henkilökunta koulutetaan tuetun kommunikaation käyttöön. Sen sijaan esim. vaikeasti kuulovammainen lapsi voi tarvita oman viittomakielen hallitsevan tulkin osallistuakseen opetukseen.

3.11. Erityisopetukseen siirto ja opetuksen yksilöllistäminen

Erityisopetukseen siirto voidaan tehdä missä tahansa vaiheessa oppilaan koulupolun aikana. Se voidaan tehdä heti esiopetuksen alkaessa tai vasta myöhemmin kouluvuosina. Kun lapsi aloittaa 11-vuotisen oppivelvollisuutensa jo 5 – tai 6 – vuotiaana, hänet otetaan aina erityisopetukseen. Mitä aikaisemmin oppilaan erityisopetukseen siirto tehdään ja opetus yksilöllistetään, sitä paremmin häntä voidaan tukea eikä hänelle muodostu itsetunto-ongelmia ja –vaurioita jatkuvien epäonnistumisien seurauksena. Koulun erityisopettajan ja oppilashuoltoryhmän

tehtävänä on tarvittaessa ryhtyä riittävän ajoissa valmistelemaan erityisopetukseen siirtoa, joka on keskeinen tukitoimenpide erityistä tukea tarvitsevalle oppilaalle.

Ennen kuin tehdään päätös oppilaan ottamista tai siirtämistä erityisopetukseen on yleensä tehty jo jokin tai kaikki seuraavista toimenpiteistä:

- oppilaan tuen tarpeista ja käytettävissä olevista tukitoimista on keskusteltu ja huoltajia informoitu jo useita kertoja vanhempaintapaamisissa
- on mahdollisesti käytetty ensin yleisimpiä tukitoimenpiteitä (kuten tukiovetusta, opetuksen eriyttämistä, osa-aikaista erityisopetusta tai oppilaalle on laadittu oppimissuunnitelma, HOPPI)
- toteutettuja tukitoimien riittävyttä ovat arvioineet yhdessä keskustellen opettaja/aheenopettaja, erityisopettaja, OPHR ja huoltajat
- lapsen oppimis- ja/tai sopeutumisongelmia on tutkinut asiantuntija – esim. psykologi, neuropsykologi, erikoislääkäri tai muu asiantuntija.

Kun arvioidaan, että oppilas ei voi saavuttaa perusopetuksen tavoitteita muuten (pidennetty oppivelvollisuus) tai etteivät yleisemmät ja toteutetut tukitoimenpiteet ole olleet riittäviä, että oppilas voisi saavuttaa perusopetuksen oppimäärän, ryhdytään valmistelemaan erityisopetussiirtoa ja siirtymistä yhdessä tai useammassa oppiaineessa yksilöllistettyyn opetukseen (aik. mukautus). Asian valmistelu vaatii yleensä useampia neuvotteluja ja kokoontumisia. Erityisopetussiirto on aina hallinnollinen toimenpide ja vaatii siksi seuraavat toimenpiteet, ellei niitä ole jo aikaisemmin tehty:

- Huoltajan kirjallinen suostumus erityisopetussiirtoon (liite 8.7) (huom! yhteishuoltajuuden aiheuttamat vaateet)
- Psykologin, erikoislääkärin tai muun vastaavan asiantuntijan tutkimus ja lausunto (ks. luku 3.7.) tai sosiaalinen selvitys 1) hallinnollista siirtopäätöstä varten erityisopetussiirtolomakkeen liitteeksi ja 2) HOJKS:n laatimista varten (ks. luku 3.12)
- Psykologin, erikoislääkärin tai muun vastaavan asiantuntijan lausunto oppilaan tarpeesta ja oikeudesta pidennettyyn eli 11-vuotiseen oppivelvollisuuteen (POL 25 §)
- Koulunjohtaja/rehtori ja luokanopettaja ja/tai erityisopettaja laativat esityksen erityisopetukseen siirtoa varten Erityisopetukseen siirto –lomakkeelle. Lomakkeelle tulee myös eritellä erityisopetukseen siirtoperuste opetusministeriön tilastointeja varten. Tilastoinnissa käytetään liitteessä 8.18 mainittuja nimikkeitä. Koulunjohtaja/rehtori konsultoi erityisopettajaa oikean nimikkeen kirjaamisesta. Koulunjohtaja /rehtori pitää erillistä luetteloa erityisopetukseen siirretyistä oppilaista siirtoperusteineen tilastointeja varten
- Keskustellaan huoltajan kanssa oppilaan tukitoimenpiteistä ja oppimisympäristöistä (oma ryhmä/luokka /osa-aikainen erityisopetus/ erityisopetuksen ryhmä). Mikäli oppilaan opiskelu ei ole mahdollista muun

opetuksen (= yleisopetuksen) ryhmässä tai se ei ole muuten oppilaan kehityksen kannalta tarkoituksenmukaista, järjestetään oppilaan opetus erityisopetuksen ryhmässä yhdessä tai useammassa oppiaineessa. Koulu tekee oppilaan sijoittamisesta ja opetusjärjestelyistä päätöksen huoltajia kuultuaan. Koulun erityisopetusresurssitilanteesta johtuen koulun sisäiset järjestelyt voivat vaihdella vuosittain

- Keskustellaan asiantuntijan tutkimusten perusteella opetuksen yksilöllistämisen laajuudesta: mikä tai mitkä oppiaineet vai koko oppimäärä ja tehdään siitä päätös
- Sivistystoimenjohtaja tekee erityisopetukseen siirtopäätöksen edellä esitetyn valmistelun pohjalta
- Jo päätöksenteon yhteydessä ryhdytään oppilaalle laatimaan HOJKS:a. Rehtori tekee virkamiespäätöksen HOJKS:n laatimisesta ja laatijoista.

ERITYISOPETUKSEEN SIIRTO JA OPPIAINEEN YKSILÖLLISTÄMINEN EI VAIKUTA OPPILAAN YLEISEEN JATKO-OPINTOKELPOISUUTEEN!

Oppilaan siirtyessä jatko-opintoihin esimerkiksi ammatillisiin oppilaitoksiin hän voi jatkaa yksilöllistetyn oppiaineen opiskelua ja hänelle laaditaan yksilöllinen suunnitelma kuten perusopetuksessa, mikäli se on tarpeen.

3.12. HOJKS eli henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma

Jokaiselle erityisopetukseen otetulle tai siirretylle oppilaalle tulee laatia hyväksytyyn opetussuunnitelmaan perustuva, henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS), vaikka oppilas noudattaisi kaikissa oppiaineissa yleisopetuksen opetussuunnitelmaa tai hänelle laaditaan yksilöllinen opetussuunnitelma vain yhteen oppiaineeseen.

HOJKS:n laatimisprosessi alkaa jo silloin, kun päätetään tarkempien tutkimusten tekemisessä ja tulosten saamisen jälkeen todetaan, että saadaksesen riittävän tuen oppilas kuuluu erityisopetuksen piiriin.

Ensimmäisen HOJKS:n laatiminen

HOJKS:n laatimisprosessi on aloitettu jo edellisessä luvussa (3.11) kuvatuilla toimenpiteillä.

Koulu kutsuu HOJKS –kokouksen koolle, yleensä koululle. Koollekutsujasta sopii koulu. Aikaa tulee varata riittävästi ja huoltajalle on hyvä mainita, että työnantajat suhtautuvat yleensä myönteisesti työajalla oleviin lasta koskeviin palavereihin (vertaa neuvola). Paikalle kutsutaan vähintään oppilaan huoltajat, opettaja(t)/luokanvalvoja, erityisopettaja ja oppilasta tutkineet asiantuntijat. On hyvä, että kokouksessa olisivat kaikki ne oppilashuollon edustajat, joiden työhön oppilaan tuen tarpeeseen

vastaaminen kuuluu, esim. terveydenhoitaja, kuraattori, opo, terapeutit, jne. Koulu ilmoittaa huoltajalle etukäteen, ketkä koulu kutsuu HOJKS –palaveriin.

HOJKS:n laatimisen helpottamiseksi on laadittu lomake (liite 8.5), mutta HOJKS voidaan laatia luonnollisesti vapaamminkin. Tällöin vain tulee erityisesti huolehtia siitä, että kaikki opetussuunnitelmassa määritellyt asiat tulee käsitellä.

On tärkeää, että koulu valmistautuu HOJKS- neuvottelua varten huolellisesti ja laatii suunnitelmia, jotka sitten käydään läpi ja hiotaan lopulliseen muotoonsa yhdessä oppilaan, oppilaan huoltajien ja asiantuntijoiden kanssa. Jos esimerkiksi asiantuntija ei jostain syystä pääse paikalle, koulu huolehtii, että HOJKS –kokouksessa on käytettävissä asiantuntijan laatima lausunto oppilaan tutkimuksista ja että oppilaan henkilö- ja taustatiedot (lomakkeen etusivu) on kirjattu lomakkeelle valmiiksi. Opettaja ja erityisopettaja ovat etukäteen pohtineet HOJKS:n laatimisen yksityiskohtia ja kirjanneet niitä jo valmiiksi HOJKS –lomakkeelle ja sopivat, kuka toimii kokouksen sihteerinä, joka kirjaa kaiken HOJKS –lomakkeelle ja ovat laatineet erilliset liitteet jokaisesta yksilöllistetyn oppiaineen oppimäärästä, tavoitteet, sisällöt, viikkotuntimäärät, menetelmät, materiaalit). Jos oppilas on vielä nuori tai hänellä olisi muista syistä vaikeuksia osallistua HOJKS –neuvotteluun, opettaja on jo etukäteen keskustellut HOJKS:sta, suunnitelluista järjestelyistä yms. oppilaan tunnoista etukäteen ja kirjannut ne lomakkeelle.

Kokouksessa käydään läpi kaavakkeessa mainitut asiat sen mukaan kuin on tarpeen oppilaan opetuksen yksilöllistämiseksi. Vaikka oppilaan erityisopetuksen ja tuen tarve koskisi vain yhtä oppiainetta, on syytä käydä oppilaan kokonaistilanne läpi oppilaan, kodin ja koulun näkökulmasta HOJKS:a laadittaessa.

- Aluksi tarkastellaan oppilaan vahvuudet hänen omasta, huoltajien, koulun ja muun oppilashuollon näkökulmasta. Kannattaa ottaa esille myös koulun ulkopuolisia asioita, harrastuneisuutta, jne.
- Ennen yksityiskohtaista tuen tarpeen määrittelyä on tarpeen käydä lyhyesti uudelleen läpi saadut tutkimustulokset ja keskustella siitä, miten saadut tulokset selittävät oppilaalla ilmeneviä oppimisvaikeuksia. Erityisopettajan ja opettajan tulee keskustelussa avata huoltajille uusia käsitteitä ja niiden merkitystä oppimiselle. Erityisen tärkeää tämä on, kun lapsi saa erikoislääkärin diagnoosin. Vastaavaa keskustelua tulee jatkaa jokaisessa tapaamisessa, koska siten erityisopettaja ja muu oppilashuoltohenkilöstö voi asiantuntemuksellaan tukea huoltajia kasvatustehtävässään.
- Kun lähdetään määrittelemään oppilaan tuen tarvetta, tavoitteita ja sisältöjä, on hyvä heti sopia tarkasteltavasta aikavälistä. Yleensä se on yksi lukuvuosi.
- Tavoitteet ja sisällöt laaditaan voimassaolevan opetussuunnitelman pohjalta. Valittujen sisältöjen tulee tukea HOJKS:n tavoitteiden ja sitä kautta oppilaan toiminnalle asetettujen tavoitteiden saavuttamista.

- Kun tavoitteita laaditaan, tulee sihteerin kirjata tuen tarpeet sellaiseen muotoon pää- ja alaotsikkoineen, että niiden pohjalta voidaan sujuvasti laatia kuntouttamisen tavoitteet ja menetelmä ja arvioida tuloksia. Menetelmiä on kuvattu mm. luvussa 3.5. Yleensä nämä kohdat kannattaakin käsitellä rinnakkain aihe aiheelta.

Esimerkiksi :

tuen tarve

tavoite, menetelmät

aihe: luetun ymmärtäminen

valmius: Allu –testillä tulos heikko (2)

luetun ymmärtämisen kehittyminen, erityisopetuksen luetun ymmärtämisharjoitukset tekstein ja tietokoneohjelmilla

matematiikan sanalliset tehtävät luetaan oppilaalle ääneen tunneilla

aihe: kielelliset erityisvaikeudet

valmius: englannin arvosana putoamassa viidestä neljään

yksilöllistetään englanti, opetus omien tavoitteiden mukaan, ks. erillinen liite

- sanojen oppiminen työlästä
- sanojen kirjoittaminen vaikeaa
- ei kykene tuottamaan lauseita
- jne.

- Kun HOJKS sisältää yksilöllisiä oppimääriä, tulee sopia aina myös arvioinnista. Yksilöllistetyn oppiaineen arviointi voi olla sanallista tai numeerista. Arvioinnissa käytetään pääsääntöisesti opetussuunnitelman mukaista menettelyä (luku 8) eli numeroarviointi aloitetaan neljänneltä luokalta. Yksilöllistettyjen oppiaineiden arvioinnissa numeron eteen tulee todistukseen ja oppilaskorttiin tähti (*).
- Kun opetussuunnitelman tuntijaosta poiketaan, oppilaskorin liitteenä käytetään HOJKS –oppilaan tuntikertymälomaketta (liite 8.9), jolla on helppo seurata oppilaan tuntikertymää ja kirjata tuntikertymä päättötodistukseen.
- Samalla kun laaditaan tavoitteita, pohditaan ja sovitaan käytettävistä tukitoimenpiteistä ja työnjaosta, kuka tekee mitäkin. Oppilas itse ja huoltajat yleensä ottavat vastuun kotitehtävistä, säännöllisestä läksyjentekoajasta ja nukkumaanmenosta, kokeisiin lukemisesta, terapiaan viemisestä, jne.
- Koulun taas tulee sopia työnjaosta: missä oppilaan opetus tapahtuu missäkin oppiaineessa ja kuka on päävastuussa. Esim. englannissa ja matematiikassa pienryhmässä (yksilöllinen oppimäärä), äidinkielessä omassa luokassa, osaaikaista erityisopetusta 2h/vko ja tukiopetusta 1h/vko, muut oppiaineet yleisopetuksen mukaan. Tähän kirjataan myös esim. tulkin tai avustajan

- käyttö (katso tarkemmin luku 3.10.), oppilaan tarvitsemat erityiset työvälineet tai kalusteet, oppimateriaalit, apuvälineet (esimerkiksi tietokone), (luku 3.13)
- Oppilashuolto –kohtaan kirjataan muun oppilashuoltohenkilöstön toimenpiteet ja vastualueet, esim. uusintatestaus kahden vuoden kuluttua kasvatus- ja perheneuvolassa, psykologi tai terveydenhoitaja ja lääkäri laativat lähetteen keskussairaalaan jatkotutkimuksiin, jota varten opettajat antavat lausunnon, allasterapiajakso - fysioterapeutti, yms.
  - Kun yksilölliset tavoitteet ja niihin käytettävät menetelmät ja toimenpiteet on sovittu, on sopimuksen allekirjoittamisen aika. Tällöin on hyvä muistuttaa kaikkia siitä, että HOJKS –lomake on virallinen asiakirja, jonka pohjalta rehtori tekee siitä vielä virkamiespäätöksen valitusosoitteineen. Asiakirja on sopimus, joka sitoo osapuolia toimimaan siinä sovitulla tavalla. Myös 15 vuotta täyttäneeltä oppilaalta tulee aina olla allekirjoitus. Allekirjoitushetkellä on koulun hyvä vielä kertoa koulua koskevista vaitiolo- ja salassapitosäännöksistä ja pyytää huoltajien allekirjoitus myös etusivun tiedonsiirto –kohtaan.
  - Valmiista HOJKS –asiakirjasta otetaan kopio ja lähetetään kaikille osapuolille.
  - Ennen kokouksen päättämistä sovitaan seurantalaverista. Oppilaan arviointi perustuu laadittuihin yksilöllisiin tavoitteisiin ja siksi laadittua HOJKS:ia arvioidaan ennen lukuvuosidistuksen antamista. Seurantalaverissa arvioidaan tavoitteiden saavuttamista, tukitoimenpiteiden toimivuutta, lisätutkimusten tarvetta, jne. Arvioinnissa käytetään HOJKS lomakkeen takasivua tai kirjataan arviointi muulla tavoin mutta varmistaen, että arvioinnissa käydään tarvittavat asiat läpi kirjallisesti. HOJKS –arvioinnissa tehtyjä päätöksiä voidaan muuttaa ja muokata oppilaan tuen tarpeen mukaan.
  - HOJKS –asiakirjoja säilytetään koululla asianmukaisesti säädösten mukaisessa paikassa. Kun oppilas siirtyy toiseen oppilaitokseen, alkuperäinen HOJKS-asiakirja jää koululle ja kopio siirtyy eteenpäin.

HOJKS:n laatiminen jatkossa

HOJKS laaditaan ja tarkistetaan lukuvuosittain siten, että se pyritään laatimaan lokakuun loppuun mennessä ja edistymistä ja tukitoimenpiteitä arvioidaan ennen lukuvuosidistuksen antamista loppukevällä. Mikäli tästä menettelytavasta poiketaan, siitä tulee HOJKS-kokouksessa erikseen sopia ja kirjata lomakkeelle. Jatkossa voidaan käyttää HOJKS:n lisäsivua (liite 8.10) ja liitteitä, jos HOJKS ei ole kovin laaja.

Kun oppilas vaihtaa koulua ja kun hän siirtyy koulupolun nivelvaiheelta toiselle, tulee erityisopettajan tarkistaa, että seuraavaan oppilaitokseen siirtyvä HOJKS –asiakirja sisältää oleelliset tiedot oppilaan yksilöllisistä oppimistarpeista ja

tukimuodoista. Voidaan myös laatia niin sanottu siirto-HOJKS, johon on koottu oppilaalle laadituista vuosittaisista HOJKS:sta oleelliset asiat.

3.13. Erityiset oppimateriaalit ja apuvälineet

Opetushallituksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan erityisopetukseen siirretylle oppilaalle tulee sen mukaan kuin oppilaan opetuksen yksilöllistämiseksi on tarpeen määrittellä HOJKS:ssa opetukseen osallistumisen edellyttämät oppimateriaalit ja apuvälineet.

Opettajan valitessa oppilailleen oppimateriaaleja hän ottaa oppilaiden yksilölliset oppimistarpeet huomioon sen mukaan, paljonko hänellä on etukäteistietoa erityistä tukea tarvitsevista oppilaista. Tämä on yksi syy tehokkaan tiedonsiirron tarpeellisuudelle koulutuksen nivelvaiheissa. Erityisopetus on aina luonteeltaan diagnostisoivaa eli opettaessaan oppilasta opettaja samalla koko ajan arvioi käytössä olevia materiaaleja, muokkaa niitä ja etsii oppilaan tarpeita parhaiten vastaavia materiaaleja.

Tavallisimpia erityismateriaaleja ovat opetuksen eriyttämiseen ja yksilöllistämiseen suunnitellut oppikirjat, ns. mukautetut oppikirjat. Samoin erityyppisiin oppimisvaikeuksiin kehitetyt koulutarvikkeet: kolmiokynät, sakset, isoruutuiset vihot, jne. Tavallisia ovat myös erityyppiset oppimispelit ja apuvälineet. Paljon muokataan myös itse yksilöllisiä materiaaleja.

Apuväline on väline tai laite, jolla voidaan edistää oppilaan toimintakykyä silloin, kun oppilaan osallistuminen opetukseen on sairauden tai vamman vuoksi heikentynyt. Niiden avulla edistetään oppilaan jokapäiväistä toimintaa ja osallistumista yhteisön toimintaan ja sitä kautta esittämään hänen hyvinvointiaan ja terveyttään. Hyvät oppilaalle yksilöllisesti mitoitettut apuvälineet myös ennaltaehkäisevät sairauden tai vamman tuomia lisävammoja tai haittoja.

Erilaiset apuvälineet voidaan jakaa esimerkiksi seuraavasti: kuulemisen, näkemisen, kommunikoinnin ja liikkumisen apuvälineet sekä ortoosit ja proteesit, asumisen, päivittäisten toimien, harrastamisen, työn tekemisen ja opiskelun apuvälineet. Lisäksi erittäin merkittävä apuväline on tietokone erilaisine sovellutuksineen.

Suomen lainsäädäntö takaa, että oppilas saa yhteiskunnan kustantamana tarvitsevansa apuvälineet. Apuvälinepalveluja ovat apuvälineiden tarpeen määrittäminen, sovitus, hankinta, mahdolliset muutostyöt, luovutus omaksi tai lainaksi, käytön opetus ja seuranta sekä välineiden huolto.

Apuvälinepalvelujen järjestämisestä vastaavat kaupungin sosiaalitoimi, Kansaneläkelaitos, lyh. KELA ja vakuutuslaitokset. Palvelujen toteutuksesta vastaavat terveyskeskus, keskussairaalan apuvälineyksiköt, järjestöt, apuvälineyritykset.

Lapsen ollessa koulussa hänen tarvitsemansa yksilölliset liikkumisen ja päivittäisen toiminnan apuvälineet sekä kommunikoinnin apuvälineet lainaa keskussairaala tai terveyskeskus. Koulunkäyntiin tarvittavat tietokonelaitteistot, työtuolit ja –pöydät, valaisimet, jne. hankkii koulu asiantuntijoiden tekemien suositusten perusteella. Suosituksessa on yksityiskohtaiset tekniset tiedot ja mahdolliset hankintapaikat. Apuvälinetarpeen arviointi ja apuvälineiden valinta tehdään lapsen ja huoltajien, erityisopettajien oppilasta hoitavien ja terapeuttien tahojen (fysio- tai puheterapeutti, keskussairaalan kuntoutusohjaaja) sekä apuvälineasiantuntijoiden yhteistyönä HOJKS –neuvotteluissa.

Vaikeavammaisen nuoren tarvitsemien koulun käynnissä tarvitsemien vaativien apuvälineiden, kuten tietokonelaitteistojen hankkimiseen osallistuu KELA. Apuvälineiden saamiseksi nuorella tulee olla yhteistyössä hoitavan lääkärin kanssa laadittu kuntoutussuunnitelma, jossa kuvataan sekä nuoren toimintakyky että kuntoutuksen tavoitteet.

3.14. Pienryhmäopetus

Pienryhmäopetus on tukimuoto, jossa oppilas opiskelee 1 – 5 oppilaan ryhmässä pienryhmässä niissä oppiaineissa, joissa hän tarvitsee eniten tukea. Oppilaalla on tavallisesti asiantuntijalausunto, erityisopetussiirto ja HOJKS (ent. osittain mukautus).

Pienryhmän opettajana toimii joko erityis- tai erityisluokanopettaja ja ryhmässä voi toimia myös oppilasohjaaja.

Pienryhmässä opiskelusta sovitaan oppilaan HOJKS –neuvottelussa.

Pienryhmäopetusta on Otsonkoulussa ja Yhteiskoulussa ja pienimuotoisesti joillakin kyläkouluilla.

3.15. Tukijakso pienryhmäopetuksessa

Jos oppilaalla ilmenee sellaisia oppimis- tai /ja sopeutumisvaikeuksia omassa luokassaan, että vaikeuksien syitä haluttaisiin tutkia pedagogisesti tarkemmin, hän voi siirtyä sovitun pituiseksi ajaksi pienryhmään. Samoin oppilas, jolle on laadittu HOJKS voi tulla tukijaksolle pienryhmään. Pienryhmän opettajana toimii erityispedagogisen koulutuksen saanut erityisluokanopettaja. Tukijaksolla voidaan esimerkiksi selvittää HOPPI:n tai HOJKS:n laatimisen tarvetta, etsiä oppilaalle

sopivia tukimuotoja, tutkia lisätutkimusten tarvetta, pohtia oppilaalle sopivia menetelmiä ja materiaaleja ym. seikkoja, joilla oppilaan oppimista voidaan tukea entistä paremmin. Tukijaksosta voi tehdä aloitteen opettaja/aineenopettaja, erityisopettaja, huoltaja tai OPHR. Tukijaksota voidaan järjestää esi -6 luokilla Otsonkoulun pienryhmään ja luokilla 7 – 9 Yhteiskoulun pienryhmään, mikäli ryhmässä on tilaa.

3.16. Pienluokka- ja erityisluokkaopetus

Pienluokassa tai erityisluokkamuotoisessa erityisopetuksessa opiskelevat erityisopetukseen siirretyt oppilaat, joiden opetus on yksilöllistetty useimmissa oppiaineissa ja heille on laadittu HOJKS. HOJKS:ssa on määritelty yksilölliset oppimisen tavoitteet, sisällöt, menetelmät, tuntimäärät, tukitoimenpiteet, jne.

Otsonkoulussa toimii kolme pienluokkaa ja Yhteiskoulussa yksi. Niissä toimii opettajana erityisluokanopettaja, luokkakohtainen ja henkilökohtaisia oppilasohjaajia.

Yksi Otsonkoulun pienluokista ja Yhteiskoulun pienluokka toimii Perusopetusasetuksen toisen pykälän tarkoittamana erityisopetuksen ryhmänä, jossa opiskelee pääosin 9-vuotiseen oppivelvollisuuden piiriin kuuluvia oppilaita. Oppilailta on tavallisesti sellaisia kehitykseen, kasvuun ja oppimiseen liittyviä erityisvaikeuksia, että he tarvitsevat yksilöllisen etenemisvauhdin oppimiselleen. Asetuksen mukaan ryhmän maksimikoko on 10 oppilasta, mutta enimmäiskoko voidaan ylittää, jos se on oppilaiden edellytysten tai opetuksessa käytettävän työskentelytavan takia perusteltua eikä järjestely vaaranna opetuksen tavoitteiden saavuttamista. Useimmat pienluokan oppilaat opiskelevat taitoaineita ja muitakin oppiaineita integroituneena yleisopetukseen heidän HOJKS:aan määritellyllä tavalla. Nämä luokat toimivat tällä hetkellä samanaikaisesti pienryhmä- ja pien-/erityisluokkana. Tämä joustava järjestely on tullut mahdolliseksi integraatiokehityksen edistyessä.

Pienluokan oppilaat jatkavat tavallisesti opintojaan yleisissä ammatillisissa oppilaitoksissa.

Otsonkoulussa on kaksi Perusopetuslain 25 §:n tarkoittamaa erityisopetusryhmää, joilla opiskelee 11- vuotisen oppivelvollisuuden piiriin kuuluvia erityisopetukseen siirrettyjä oppilaita (aik. EHA 1). Näiden ryhmien enimmäiskoko on Perusopetusasetuksen 2 § mukaan 8 oppilasta. Oppilailta on tavallisesti sellaisia kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen liittyviä erityisvaikeuksia, että heidän oppimiselleen varataan riittävästi aikaa eli 11 vuotta. Oppilas etenee opinnoissaan oman aikataulun ja tavoitteidensa pohjalta. Perusopetuksen tuntijaosta ja oppiaineista voidaan poiketa yksilöllisesti HOJKS:ssa sovitulla tavalla ja tuntikertymää on hyvä seurata sitä varten laaditulla lomakkeella. Myös näiden luokkien oppilaita pyritään

yksilöllisesti integroimaan taitoaineissa yleisopetukseen. Näiden ryhmien tärkeä yhteistyökumppani ja oppilashuollon oleellinen osa on Eskoon sosiaalipalvelujen erityisneuvola Silmu ja sen neuropsykologi, joka on pienluokkien oppilashuoltoryhmän jäsen.

Tavallisesti oppilaat jatkavat opintojaan erityisammattikouluissa tai ammatillisten oppilaitosten erityisryhmissä tai muissa erityisoppilaitoksissa.

Vaikeimmin kehitysvammaisten (aik. EHA 2) erityisopetusryhmä toimii Alavuden opetusyksikössä, jonne oppilaille järjestetään koulukyyti. Alavudella ja Ähtärin kaupungilla on sopimus vaikeimmin vammaisten opetuksen järjestämisestä. Opetuksen tavoitteet järjestetään toiminta-alueittain opetussuunnitelman perusteiden luvun 5.5. mukaisesti. Heistä jokainen oppilas tarvitsee henkilökohtaisen oppilasohjaajan ja paljon erilaisia tuki- ja terapiamuotoja säännöllisesti.

3.17. Lisäopetus

Lisäopetusta järjestetään yksilöllisesti Opetushallituksen lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteiden 2004 mukaisesti, mikäli erityisopetuksen ryhmässä on tilaa tai mikäli muodostuu 10 oppilaan lisäopetusta tarvitseva opetusryhmä ja sitä varten myönnetään kaupungin budjetissa määräraha. Oppilaalle laaditaan opinto-ohjelma, HOPPI tai HOJKS, mikäli oppilas on siirretty erityisopetukseen.

3.18. Projektit ja hankkeet

Koulun opetus- ja kasvatus- sekä oppilashuoltotyötä tukevat eri hallinnonalojen ja järjestöjen organisoimat projektit ja hankkeet voivat toimia yhtenä tukitoimenpiteenä oppilaan koulupolulla. Kodin ja koulun välisessä yhteistyössä on useilla kouluilla jo perinteiksi muodostuneita yhteistyöprojekteja monien eri yhteistyötahojen kanssa.

Laajemmilla hankkeilla voi olla joko syrjäytymistä ehkäisevä näkökulma, kuten kaikki kerhotoiminta tai jo vaikeuksiin joutuneiden auttaminen yksilöllisesti. Koulun oppilashuolto tekee yhteistyötä näiden hankkeiden ja projektien kanssa ja se voi käynnistää omia hankkeita tai yhteistyössä muiden yhteistyötahojen kanssa. Eräs tällainen hanke on MLL:n Tukipilarihanke, joka tukee oppilaiden psykososiaalista kasvua ja vanhemmuutta ja sosiaalitoimen hallinnoima erityistä tukea tarvitsevien varhaisen tunnistamiseen liittyvä Varpunen -hanke.

3.19. Pidennetty oppivelvollisuus

Perusopetuslain 25 §:n mukaan jos perusopetukselle säädetyt tavoitteet ei lapsen vammaisuuden tai sairauden vuoksi ilmeisesti ole mahdollisuutta saavuttaa

yhdeksässä vuodessa, alkaa oppivelvollisuus vuotta säädettyä aikaisemmin ja kestää 11 vuotta.

Pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin kuuluvien lasten erityisvaikeudet tulevat yleensä ilmi jo varhaiskehityksen aikana, mutta joskus oppilaan diagnoosin löytyminen voi kestää useita vuosia ja on hyvin tavallista, että vasta vuosien myötä diagnoosi tarkentuu. Tämä johtuu monista eri syistä. Lastenneuvolan, päivähoidon oppilashuoltotyön ja erikoissairaanhoidon ja Eskoon palvelukeskuksen yhteistyöllä pyritään tunnistamaan kaikki erityistä tukea tarvitsevat lapset ajoissa, niin että heidän kuntoutuksensa voisi käynnistyä mahdollisimman varhain.

Mikäli oppilas siirtyy 9-vuotisen oppivelvollisuuden piiristä 11 –vuotisen oppivelvollisuuden piiriin myöhemmin koulupolkunsa aikana, on hallinnollinen päätös pidennettyyn oppivelvollisuuteen siirtymisestä tehtävä, vaikka erityisopetukseen siirtopäätös olisi jo aikaisemmin tehty.

3.19.1. Oppivelvollisuuden alkaminen

Perusopetuslain 25 §:n laatimisen jälkeen esiopetus on vakiintunut ja se on vaikuttanut pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin kuuluvien lasten osalta sen, että he voivat aloittaa oppivelvollisuutensa jo 5 –vuotiaana, mutta viimeistään 6 –vuotiaana. Lapsi on ennen tätä saanut päivähoitonsa yhteydessä erityislastentarhanopettajan tukea ja mahdollisesti muita tukitoimenpiteitä, esim. puheterapiaa. Lapsi on myöskin läpikäynyt useita tutkimuksia (ks. luku 3.7.) ja hänelle on erikoislääkärin ja hoitavan tiimin taholta yhteistyössä päiväkotihenkilöstön tehty kuntoutussuunnitelma ja/tai koulutussuunnitelma

Lapsen siirtyessä oppivelvollisuuden piiriin tulee järjestää koulupalaveri riittävän ajoissa oppivelvollisuuden aloittamista edeltävänä keväänä. Toimitaan seuraavasti:

Päiväkoti kutsuu kokoukseen oppilaan huoltajat, päiväkodin opetus- ja hoitohenkilöstöä (mm. avustajan) sekä erityislastentarhanopettajan, lasta tutkineet ja terapoineet tahot ja koulutoimen puolelta hallinto- ja talouspäällikön, Otsonkoulun rehtorin ja johtavan erityisopettajan ja lapsen tulevan opettajan. Ellei tutkinut taho pääse paikalle, päiväkoti huolehtii, että lausunto tutkimuksista on käytettävissä palaverissa. Kokous on osa jo käynnistynyttä HOJKS –prosessia.

Kokouksessa käydään läpi ja sovitaan seuraavat asiat (lomakkeet liiteosassa):

1. Oppilaan ottaminen erityisopetukseen. Kaikki 11-vuotiseen oppivelvollisuuden piiriin kuuluvat oppilaat kuuluvat erityisopetuksen piiriin. Huoltajat täyttävät erityisopetukseen ottamista koskevan lomakkeen (liite 8.11).
2. Päiväkodinjohtaja ja lapsen opettaja laativat erityisopetukseen siirtämistä koskevan lomakkeen (liite 8.8).
3. Oppilaskortti. Koska oppilas siirtyy päivähoidosta koulutoimen piiriin eli siirtyy kouluhallinnon alaisuuteen, huoltajat täyttävät tietolomakkeen oppilaskortin laatimista varten (liite 8.12). Kaikki 11-vuotiset oppilaat kuuluvat kouluun ottamisalueestaan (asuinpaikastaan) riippumatta Otsonkouluun hallinnollisesti. Oppilaskorttia säilytetään Otsonkoululla.
4. Sovitaan lapsen esiopetuksen järjestämisestä päiväkodin erityisopetuksessa: yksilö- ja pienryhmäopetuksen antajasta, tuntimäärästä, avustajajärjestelyistä, apuvälineistä ja materiaaleista, koulumatkakyydeistä, terapioiden, ym. lapsen tukitoimenpiteistä kuten kuntoutus- tai tukijaksoista niitä hoitavissa yksiköissä.
5. Tehdään alustava suunnitelma oppilaan oppivelvollisuuden käyttämisestä: esiopetukseen 1 vai 2 vuotta, sijoitus päiväkotia vai koulu, missä vaiheessa siirtyä koulun puolelle. Suunnitelmaa tarkennetaan aina HOJKS – neuvottelussa.
6. Päiväkodissa aloitetaan oppilaan HOJKS:n laatiminen näiden tietojen pohjalta. Rehtori tekee valmiista HOJKS:sta hallinnollisen päätöksen syksyllä, kun HOJKS on laadittu valmiiksi.
7. Hallinto- ja talouspäällikkö vie erityisopetukseen ottamispäätöksen hallinnollisia toimenpiteitä varten.

3.19.2. Esiopetus

Pidennetyt oppivelvollisuuden piiriin kuuluva oppilas saa esiopetuksen päiväkodissa hänelle vuosittain laadittavan HOJKS:n mukaisesti. Hän saa erityisopetusta ja muita tukitoimenpiteitä HOJKS:ssa määritellyllä tavalla integroituen päiväkotiryhmäänsä. Mikäli lapsi ei sairauden tai vamman vuoksi voi osallistua opetukseen, tuntimäärästä voidaan poiketa HOJKS:ssa sovitulla tavalla. Toisen esiopetusvuoden HOJKS:aan sisällytetään suunnitelma kouluun tutustumisesta: aikataulu ja tapa.

Kun oppilaan esiopetusvaihe on loppuillaan, päiväkotia järjestää kouluunsiirtokokouksen. Päiväkodin OPHR valmistelee siirtoa. Tällöin lapsi ja huoltajat ovat jo käyneet tutustumassa kouluun ja kokouksessa tehdään tarkemmat suunnitelmat oppilaan kouluun siirtymisen onnistumiseksi mahdollisimman joustavasti. Tällöin sovitaan opetusryhmästä ja integroinnista, koulukyydeistä, avustajapalveluista ym. Päiväkotia kutsuu kokoukseen koulutoimen puolelta ainakin tulevan opettajan ja muita henkilöitä siirtoprosessista riippuen. Kokous on samalla

HOJKS:n arviointikokous, jossa tuleva opettaja saa oleellista tietoa seuraavan lukuvuoden HOJKS:n laatimisen pohjaksi HOJKS –asiakirjojen siirtymisen lisäksi.

3.19.3. Vuosiluokat 1 – 9/ 10

Oppilaan aloittaessa ensimmäisen luokan HOJKS laaditaan esiopetuksen HOJKS:n pohjalle luvussa 3.12 kuvatulla tavalla. Yksilöllisen opetussuunnitelman laatiminen perustuu yleisopetuksen oppimäärälle, jonka pohjalta yksilölliset tavoitteet laaditaan. Tuntijako ja oppiaineet ovat pääperiaatteessa samat. Oppilaalla on yleensä oppimisessaan yksilöllinen aikataulu. Tarvittaessa lukemaan opetteluun käytetään esimerkiksi kolme – neljä vuotta. Oppilaan tukipalvelut, kuten avustajapalvelut on arvioitu jo keväällä järjestetyssä kokouksessa. Avustajapalvelujen järjestämisessä noudatetaan luvussa 3.10 sovittuja menettelytapoja ja apuvälineiden ja materiaalien osalta kuten luvussa 3.13 on kuvattu ja muusta oppilashuollosta, kuten edellä on kuvattu.

Useimmiten 11 –vuotiseen oppivelvollisuuden piiriin kuuluvan oppilaan erityisen tuen tarve on niin suuri, että hänen opetuksensa järjestetään luvussa 3.16 kuvatulla tavalla eli pienluokassa. Mikäli pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin kuuluva oppilas integroidaan yleisopetukseen, saa oppilasryhmässä olla enintään 20 oppilasta.

Erityisopetukseen otetun tai siirretyn oppilaan opetus voidaan järjestää Valtioneuvoston asetuksen (1435/2001) 9. §:n perusteella osittain toisin kuin koulussa noudatettavassa tuntijaossa on määrätty, jos se on oppilaan oppimisedellytykset huomioon ottaen perusteltua. Esimerkiksi oppilas voi aloittaa englannin opiskelun myöhemmin ja hänet voidaan myös vapauttaa vieraan kielen ja toisen kotimaisen kielen opiskelusta kokonaan. Henkilökohtaisessa opetuksen järjestämisestä koskevassa suunnitelmassa määritellään tällöin ne oppiaineet, joissa oppilaan opinto-ohjelma poikkeaa koulun noudattamasta tuntijaosta ja mitä hän opiskelee poisjätettyjen oppiaineiden sijasta. Oppilaan tuntijaossa esiintyvät poikkeamat kirjataan HOJKS:aan ja päättötodistuksen laatimisen helpottamiseksi oppilaan noudattama tuntijako merkitään oppilaskortin liitteeseen (liite 8.9).

Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevien oppilaiden opetuksessa oppiaineita voidaan yhdistää myös oppiainekokonaisuuksiksi. Oppiainekokonaisuuksia voidaan muodostaa kaikille yhteisistä oppiaineista sekä valinnaisista aineista HOJKS:ssa sovitulla tavalla. Viimeisinä kouluvuosina opetuksessa painottuvat taide- ja taitoaineet sekä päivittäistaitojen, asioinnin ynnä muiden arkipäivän elämäntaitojen harjoittelu akateemisten taitojen harjaannuttamisen ja ylläpitämisen lisäksi. Oppilaan HOJKS:ssa voidaan opetuksen sisällöiksi määritellä valinnaisaineiksi työharjoittelua ja/tai työtoimintaa yleisopetusta huomattavasti enemmän.

Oppilaan siirtymäsuunnittelu jatko-opintoihin aloitetaan viimeistään kahdeksannella luokalla. Oppilaan yhdeksännen tai kymmenennen kouluvuoden opinto-ohjelmaan sisällytetään vierailukäyntejä ja/tai koulutuskokeilujaksoja vaihtoehtoisissa jatkokoulutusoppilaitoksissa. Yhteistyö KELA:n kanssa on tällöin tavallista. Oppilaan täyttäessä 16 vuotta hän on oikeutettu hakemaan KELA:lta Nuoren kuntoutusrahaa, jonka saamisen edellytyksenä on mm. huoltajien, koulun, oppilashuollon ja oppilasta hoitavan lääkärin yhteistyönä laatima henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutussuunnitelma, jonka keskeinen sisältö on oppilaan jatkokoulutussuunnitelman. Se laaditaan HOJKS:n ja palvelusuunnitelman osana.

Silloin kun opetusta ei voida oppilaan vaikean vamman tai vaikean sairauden vuoksi järjestää oppiaineittain laaditun oppimäärän mukaisesti, opetus tulee järjestää toiminta-alueittain. Opetussuunnitelmaan kuuluvat toiminta-alueet ovat motoriset taidot, kieli ja kommunikaatio, sosiaaliset taidot, päivittäisten toimintojen taidot ja kognitiiviset taidot. Toiminta-alueet tulee jakaa opetussuunnitelmassa osa-alueiksi.

Motoristen taitojen oppimisen tavoitteena on vahvistaa oppilaan kehon hahmotusta sekä edistää kokonais- ja hienomotoristen taitojen kehittymistä. Motoristen taitojen opetuksen tulee sisältää motoristen toimintojen suunnittelun ja ohjauksen, tasapainon, koordinaation, rytmin, kestävyuden ja lihasvoiman kehittämiseen liittyviä osa-alueita.

Kommunikaatiotaitojen oppimisen tavoitteena on orientoitumisreaktion muodostuminen ja sen pohjalle rakentuva erilaisten ilmaisujen ymmärtäminen ja tuottaminen. Kielen ja kommunikaation opetuksen tulee sisältää kielellistä tietoisuutta, ilmaisua, käsite- ja sanavarastoa, viittomien, merkkien, symbolien, kirjainten ja sanojen tunnistamista ja käyttöä sekä ajattelua kehittäviä osa-alueita.

Sosiaalisten taitojen oppimisen tavoitteena on oppilaan vuorovaikutustaitojen kehittyminen. Osa-alueiden tulee sisältää vuorovaikutustaitoja ja itsehallinnan taitoja koskevia tavoitteita.

Päivittäisten taitojen oppimisen tavoitteena on lisätä oppilaan aktiivista osallistumista elinympäristön toimintoihin ja edistää hänen omatoimisuuttaan ja itsenäistymistään. Osa-alueiden tulee sisältää terveyttä ja turvallisuutta, arkipäivän elämäntaitoja, asumista ja ympäristössä liikkumista sekä vapaa-ajan viettoa koskevia tavoitteita.

Kognitiivisten taitojen oppimisen tavoitteena on, että oppilas aktivoituu ja oppii käyttämään aistejaan ympäröivän todellisuuden hahmottamiseen. Osa-alueiden tulee sisältää aistien stimulointia ja harjoittamista, valinnan, luokittelun, ongelmanratkaisun ja syy-seuraussuhteen oppimisen harjoituksia.

Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä oleville vaikeammin vammaisille oppilaille laaditaan HOJKS, jossa määritellään toiminta-alueiden jakaminen osa-alueisiin yksilöllisesti. HOJKS laaditaan Opetushallituksen vaikeimmin vammaisten opetussuunnitelman perusteisiin 2002 perustuen. HOJKS laaditaan samoin periaattein ja menettelytavoin kuin kaikille erityisopetukseen otetuille tai siirretyille oppilaille. Vaikeimmin vammaisten opetusryhmä sijaitsee Alavuden opetusyksikössä.

3.19.4. Tuki- ja palvelusuunnitelma

Sosiaalihuollon asiakaslain (812/2000) 7 §:n mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on laadittava palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muu vastaava suunnitelma vammaispalveluasetuksessa (759/1987) säädetyllä tavalla, ellei kyse ole tilapäisestä neuvonnasta ja ohjauksesta. Tuki- ja palvelusuunnitelma laaditaan yhdessä oppilaan ja hänen huoltajansa kanssa. Mikäli oppilas tarvitsee myös muita kuin vammaispalvelulain perusteella järjestettäviä palveluja ja tukitoimia, ne tulee sisällyttää tuki- ja palvelusuunnitelmaan. Tämä tarkoittaa oppivelvollisuusikäisen kohdalla sitä, että HOJKS on palvelusuunnitelman osa. Tuki- ja palvelusuunnitelman tavoitteena on suunnitella asiakkaalle soveltuva ja tarkoituksenmukainen palvelukokonaisuus kirjaamalla nykyiset palvelut ja tukitoimet ja suunnittelemalla tarpeen mukaan uusia tukitoimia. Käytännössä oppivelvollisuusikäisen palvelusuunnitelma on toimintasuunnitelma, joka laaditaan oppilaan, oppilaan huoltajan, sosiaalihuollon ja koulun välillä HOJKS:n laatimisen ja tarkistamisen yhteydessä. Koulu vastaa HOJKS:iin kirjatuista asioista ja muut yhteistyötahot omista vastuualueistaan.

Tuki- ja palvelusuunnitelmien laatimisesta vastaa Ähtärissä Toimintakeskuksen johtaja ja suunnitelmat laaditaan ja tarkistetaan tarvittaessa useimmiten koulujen HOJKS -neuvottelujen yhteydessä pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä oleville vammaisille oppilaille. Tuki- ja palvelusuunnitelman laatimisessa käytetään Eskoon sosiaalipalvelut ky:n laatimaa lomaketta (liite 8.13).

3.20. Yhteenvedo tukitoimenpiteistä

Ähtärissä käytössä olevat tukitoimenpiteet ja niistä vastaavat oppilashuollon toimijatahot

- Alleviivatut toimenpiteet edellyttävät hallinnollisia toimenpiteitä
- OPHR = oppilashuoltoryhmä
- Opettaja = joko lastentarhanopettaja, luokanopettaja tai aineenopettaja
- Erityisopettaja = joko erityislastentarhanopettaja, erityisopettaja tai erityisluokanopettaja

<u>Tukitoimenpide</u>	<u>Oppilashuollon toimijataho</u>
tukiopetus	opettaja
opetuksen eriyttäminen	opettaja
vanhempainvartit, kehitys- /arviontikeskustelut	opettaja, erityisopettaja, rehtori tai muu OPHR:n jäsen
osa-aikainen erityisopetus samanaikais-, yksilö- ja pienryhmäopetuksena	erityisopettaja
yksilöohjaus /tutkimus / terapia	
Puheterapeutin, terveydenhoitajan, opinto-ohjaajan, kuraattorin, sosiaalityöntekijän, terveystieteiden keskuksen ja sen erityispalvelujen yksikön työntekijän esim. psykologin tai muun yhteistyötahon asiantuntijan yksittäinen tai säännöllinen vastaanotto koululla tai asianomaisessa yksikössä	
<u>koulun aloittaminen vuotta myöhemmin</u>	OPHR + esikoulunopettaja, erityisopettaja ja sivistystoimenjohtaja
<u>luokan kertaus</u>	OPHR +opettaja, rehtori
perusturvan tukitoimenpiteet tukiperhe, perhetyöntekijä, jne.	sosiaalityöntekijä/lastenvalvoja
erikoissairaanhoido Seinäjoen sairaalassa	kouluterveydenhoitaja ja -lääkäri
avustajapalvelut	OPHR, rehtori, koulutoimisto
Avustaja voi olla koulu-, luokka- tai henkilökohtainen. Ähtärissä avustajien ammattinimeke on oppilasohjaaja. Oppilasohjaajan tarpeen arvioivat yhdessä opetusryhmän opettaja, koulun OPHR ja erikoisasiantuntija, joka laatii lausunnon. Oppilasohjaajan tarpeen arviointia varten on kriteereistä sopimus koulutoimiston kanssa.	
Lapsen esiopetuksen suunnitelma/ oppimissuunnitelma = HOPPI	OPHR + opettajat + asiantuntijoita
<u>erityisopetukseen siirto, opetuksen yksilöllistäminen HOJKS:n laatiminen ja säännöllinen tarkistaminen</u>	OPHR + psykologi/lääkäri ja sivistystoimenjohtaja, opettajat ja rehtori
<u>11-vuotinen oppivelvollisuus</u>	OPHR + psykologi/lääkäri, koulutoimisto, opettajat, rehtori
<u>pienryhmä-/luokkaopetus</u>	OPHR (+ sivistystoimenjohtaja), erityisopettaja
tukijakso pienryhmäopetuksessa Otsonkoulun ja Yhteiskoulun pienluokassa	OPHR + opettaja ja erityisluokanopettaja
lisäopetus /10.lk (Opetushallituksen Lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteiden 2004 mukaisesti)	OPHR

4. KOULUPOLUN NIVELVAIHEET

Koska oppilaan tuen tarve voi syntyä milloin vain koulupolun aikana ja hänen tuen tarpeensa usein jatkuu yksiköstä toiseen ja kouluasteelta toiselle siirtyessä, on tärkeää, että vastaanottavalla opetusyksiköllä on tiedossa millaista tuen tarvetta tulevilla oppilailta on ja millaisia tukitoimenpiteitä he tarvitsevat. Huolellinen tiedonsiirto oppilaan koulupolun nivelvaiheessa on tehokasta oppimis- ja sopeutumisvaikeuksien ennaltaehkäisyä ja ehkäisee oppilaan ongelmien kärjistymistä ja pahenemista. Tiedonsiirtoprosessissa on huoltaja aina mukana. Tiedonsiirtoa säätelevät asiakirjajulkisuussäädökset ja säännökset viranomaisten tietojen salassapitovelvollisuudesta. Lainsäätäjä on rajannut tiedonsiirtoa koskevat asiat näin:

Opetuksenjärjestäjän tulee saada tietoonsa opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot. (Mikäli lapsella on lastensuojelulain tarkoittamia kasvun ja kehityksen riskitekijöitä, lastensuojelulaki ohittaa salassapitosäädökset.) Käytännössä nämä tiedot ovat sellaisia tietoja, joiden perusteella opetuksenjärjestäjä voi varautua järjestämään riittävät resurssit. Esimerkiksi tukiopetustuntiresurssia, erityisopettajan tuntiresurseja, erityisopetuksen ryhmiä, oppilasohjaajia, erityisiä oppimateriaaleja, erityisiä apuvälineitä jne. Oppilashuoltoryhmien asiantuntijoiden tehtävänä on laatia ennusteita tuen tarpeen määristä ja laadusta oppilasryhmissä ja tuen tarpeen kehittymisestä oppilasyksilöillä kouluvuosien kuluessa.

Koulutuksen nivelvaiheissa yksiköiden oppilashuoltoryhmät huolehtivat tiedonkulusta. tiedonsiirtoon on lisäksi kehitetty erilaisia lomakkeita. Pääsääntöisesti lähetävä opettaja laatii lomakkeet - tai vaikkapa kirjeen - yhdessä huoltajan kanssa vanhempainvartissa oppilaan seuraavaa koulua varten. Ne oppilaat, joilla on HOJKS tai joilla on muuten erityisen tuen tarvetta, järjestetään aina siirtopalaveri yhdessä huoltajan, lähetävän ja vastaanottavan opettajan/opettajien ja mahdollisesti muun oppilashuollon asiantuntijoiden kanssa.

Seuraavissa luvuissa esitellään tarkemmin aikajärjestyksessä vastuutahot ja menettelytavat, joilla tiedonsiirto koulutuksen nivelvaiheissa tapahtuu.

4.1. Varhaiskasvatuksesta esiopetukseen

Perusterveydenhuollon lastenneuvolassa seurataan lapsen kasvua ja kehitystä. Mikäli lapsella havaitaan kehityksessä riskitekijöitä, terveydenhoitaja, lääkäri ja psykologi keskustelevat huoltajan kanssa ja ohjaavat lisätutkimuksiin. Ähtärissä terveyskeskuspsykologi tapaa lapset 2,5- ja 6 –vuotiaana terveydenhoitajan ja lääkärintarkastuksen ohella, jolloin oppimisen riskitekijät on mahdollista havaita.

Viisivuotiaille tehdään tehostettu terveystarkastus (johon sisältyy LENE –testi), jonka pohjana neuvolalla on huoltajan ja päivähoidon tekemä lapsen kasvun ja kehityksen

havainnointilomake. Jo ennen lapsen siirtymistä esiopetukseen kartoitetaan mahdolliset tuen tarpeet ja ryhdytään tukitoimenpiteisiin jo esiopetuksen aikana. Tavallista on esimerkiksi puheterapia, kehitysarviot kasvatus- ja perheneuvolassa ja erityislastentarhanopettajan antama opetus päiväkodissa. Lastenneuvolan terveydenhoitaja, kouluterveydenhoitaja ja esikoulun opettaja tekevät yhteistyötä lapsen aloittaessa esikoulun niin, että opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot siirtyvät esikouluun.

Sellaisen erityistä tukea tarvitsevan lapsen, jonka oppivelvollisuus tulee olemaan 11 – vuotinen, lisätukimukset ja erikoissairaanhoidon ohjaaminen riittävän ajoissa on erittäin tärkeää sen vuoksi, että koulutoimi ehtii varata riittävät resurssit oppilaan oppivelvollisuuden alkaessa (esimerkiksi koulumatkat, avustajapalvelut, iltapäivähoito). Pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin kuuluva lapsi voi aloittaa oppivelvollisuutensa vapaaehtoisesti jo 5 –vuotiaana.

4.2. Esiopetuksesta kouluun

Tiedonsiirtovaihe esiopetuksesta kouluun on hyvin tärkeä. Vastaanottava koulu tarvitsee riittävän ajoissa tietoa tulevien oppilaiden mahdollisesta tuen tarpeesta, koska tiedot ovat oleellisia uusien toimivien opetusryhmien muodostamiseksi. Keskeistä on saada koulunsa aloittavan lapsen oppimisinto ja itsetunto säilymään tukemalla häntä riittävästi ja riittävän ajoissa.

Lapset käyvät esikoulua erilaisissa oppimisympäristöissä. Kyläkoulun esioppilaan yksilölliset tarpeet ovat tulleet koulussa tutuiksi esikouluvuoden aikana ja siirtyminen käy hyvin helposti. Samoin Otsonkoulun esioppilaat tunnetaan ja he ovat jo tutustuneet tulevaan kouluunsa, mutta ison koulun ja sen aikuisten tunteminen on vasta aluillaan. Kaikkein suurin muutos tiedonsiirron kannalta esikoulusta kouluun siirryttäessä on päivähoidon esiopetuksesta kouluun tai koti- tai perhepäivähoidosta siirtyvillä. Erityisen haasteelliseksi päiväkodeille asian tekee oppilaitten lähteminen useisiin kouluihin.

Seuraavassa kuvataan tiedonsiirtoprosessin etenemistä esikouluvuoden aikana.

Toiminnot ja toimijatahot

Toiminta	toimijataho, vastuhenkilö
<u>syyslukukausi</u>	
esikoululaisten oppimisvalmiuksien arviointia	lastentarhanopettajat(ltot), erityislastentarhanopettaja(elto), OPHR
tutkimusprosessien ja tukitoimien käynnistäminen, mikäli oppilaalla arvioidaan olevan oppimiseen liittyviä riskitekijöitä	OPHR, ltot, eo, huoltajat
syys-lokakuussa erityisopetukseen siirrettyjen oppilaiden HOJKS:n laatiminen	ltot, elto, OPHR, huoltajat
Lapsen esiopetussuunnitelmien laatiminen erityistä tukea tarvitseville esioppilaille	ltot, elto, OPHR, huoltajat
<u>kevätlukukausi</u>	
käynnistetään viimeistään lisätutkimukset esim. koululykkäyksen valmistelua varten	ltot, elto, huoltajat
koululykkäysanomukset	psykologi, huoltajat, rehtori, sivistystoimenjohtaja
maaliskuussa kouluun ilmoittautuminen	koulunjohtajat, rehtori, huoltajat
opetusryhmien muodostaminen alkaa	koulunjohtajat, rehtori
11-vuotisen oppivelvollisuuteen siirtymisen valmistelu	päiväkodinjohtaja, lto, elto, huoltajat, johtava erityisopettaja, koulutoimen talouspäällikkö, rehtori
erityistä tukea tarvitsevien esioppilaiden kouluun tutustumisaikataulu ja HOJKS-siirtopalaverista sopiminen	ltot, elto, vastaanottava opettaja /siirtymäsuunnittelun aloittaminen: opettajat/erityisopettaja
huhti-toukokuussa vanhempainvartit ja tiedonsiirtolomake (liite 8.14)/HOJKS:n ja HOPPI:n arviointikokoukset/siirtopalaverit erityisoppilailla	ltot, elto, huoltajat
opetusryhmät muodostetaan	koulunjohtajat, rehtori
toukokuussa kouluun tutustumispäivä	koulunjohtajat, rehtori, opettajat, huoltajat
<u>1. luokan syyskuussa</u>	
tiedonsiirron tehokkuuden arviointi	ltot, luokanopettajat, erityisopettajat

4.3. Kuudennelta seitsemännelle luokalle

Oppilaan siirtyessä kuudennelta seitsemännelle luokalle hän vaihtaa koulurakennusta, saa paljon uusia luokkatovereita ja opettajia, aloittaa uusien oppiaineiden opiskelun ja oppituntimäärä kasvaa ja hän siirtyy ehkä koulukuljetusten piiriin. Tässä koulupolun muutosvaiheessa on tärkeää, että siirtyminen sujuu mutkattomasti ja oppilaan erityistarpeet ovat vastaanottavan yksikön tiedossa ajoissa niin että tarvittavat järjestelyt voidaan suunnitella hyvin.

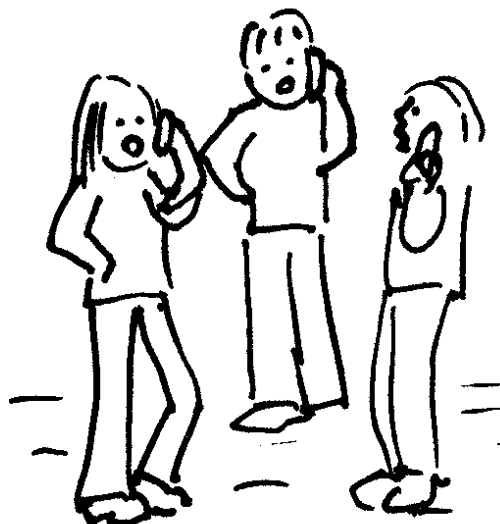
Toiminnat ja toimijatahot

toiminta	toimijataho, vastuhenkilö
<u>6.lk syyslukukaudella:</u> koulujen OHR:t käsittelevät kaikki 6.-luokkalaiset ja käynnistävät tutkimukset niitä tarvitseville ennen syyslomaa	koulujen OHR:t, luokanopettaja, erityisopettaja
<u>6.lk kevätlukukaudella:</u> tammikuussa oppilastilastot kouluilta Yhteiskoululle	koulusihteeri, koulunjohtajat
huhtikuussa alustava 7. lk:n ryhmitys	rehtori + opo + johtava erityisopettaja
maaliskuussa oppikirjojen tilaus	opettajat
huhti-toukokuussa opon ja kuraattorin yhteiset kouluvierailut, Yhteiskoulun toiminnan esittely oppilaille oppilaiden tutustumiskäynnit Yhteiskoululla	koulunjohtajat, rehtori, opo, kuraattori
tukioppilaiden vierailut alakoululla	Yhteiskoulun tukioppilaat
6.lk vanhempainvartit + tiedonsiirtolomake (liite 8.15)	6. lk opettajat, erityisopettaja ja huoltajat
tiedonsiirtokokous koulun OHR:ltä Yhteiskoulun OHR:lle	OHR:t
erityistä tukea tarvitsevista oppilaista (HOJKS tai Oppimissuunnitelma) siirtopalaverit	oppilas, huoltajat, vastaanottava ja lähettävä opettaja/luokanvalvoja ja/tai erityisopettaja, muuta oppilashuoltohenkilöstöä
kesäkuussa 7.lk:t muodostetaan, lukujärjestykset laaditaan	rehtori, opo ym
elo – syyskuussa 7. lk ryhmäyttämispäivä	luokanvalvojat, kuraattori, kaupungin ja seurakunnan nuorisotyöntekijät
vanhempainilta ja vanhempainvartit 7. luokkalaisten huoltajille, siirtolomakkeen käsittely	rehtori, luokanvalvojat, huoltajat, opo
tukioppilastoiminta	koulun tukioppilaat

4.4. Perusopetuksesta toiselle asteelle

Koska oppilaat siirtyvät jatko-opintoihin useisiin eri oppilaitoksiin, seuraava tiedonsiirtomenettelytapa koskee toistaiseksi Yhteiskoulusta Ähtärin Ammatti-instituuttiin (ÄAI) ja Ähtärin lukioon siirtyviä oppilaita.

Toiminnot ja toimijatahot	toimijataho, vastuhenkilö
<u>Kevätlukukaudella</u>	
helmi-maaliskuussa yhteishaku	oppilaat, huoltajat, opo
toukokuussa oppilaat ja huoltajat täyttävät tiedonsiirtolomakkeen toiselle asteelle siirtymistä varten (liite 8.16)	opo, oppilaat, huoltajat
<u>kesällä</u>	
yhteisvalinnan tulosten tultua kesäkuussa oppilaat lähettävät koulutukseen ilmoittautumistiedot ÄAI:iin	oppilaat, huoltajat
kesä-elokuussa ÄAI:iin hyväksytyjen oppilaiden siirtolomakkeet toimitetaan oppilaitokseen, HOJKS-oppilailla HOJKS-asiakirja liitteenä	opo, ÄAI
<u>syyslukukaudella</u>	
siirtokokous Yhteiskoulun OPHR:n ja ÄAI:n OPHR:n kesken	ÄAI:n opo, OPHR:t + ÄAI:n luokanvalvojat
syys-lokakuussa erityisoppilaiden määrittely	ÄAI:n OPHR + muita asiantuntijoita

5. MUU OPPILASHUOLTO

5.1. Kouluruokailu

Ähtärin peruskouluissa tarjotaan jokaisena koulupäivänä koulujen ruokapalveluasiakkaille ohjattu ja täysipainoinen koulu- ja henkilöstölounas. Erityisruokavaliota tarvitsevat ruokailijat saavat täysipainoisen aterian terveydenhoitajan tai lääkärin kirjallisen lausunnon perusteella ja ohjeiden mukaisesti.

Oppilasta ohjataan nauttimaan terveellinen, täysipainoinen, vaihteleva, monipuolinen ja riittävä lounas, joka nautitaan yleisenä lounasaikana. Kouluruokailun ravitsemuksellinen merkitys on mittava kansanterveydellisesti oppilaan hyvinvoinnin, terveyden ja työtehon ylläpitämiseksi. Koska aterian täysipainoisuus riippuu viime kädessä annoksen oikeasta koostamisesta, oppilaita ohjataan päivittäin ruokailutilanteissa heidän ikäkaudelleen soveltuvalla tavalla.

Kouluruokailun tavoitteena on myös opettaa noudattamaan hyviä ruokailutapoja ja asiallista toiset huomioon ottavaa käyttäytymistä ruokailutilanteissa. Kouluruokailu avartaa myös kansallisen ja kansainvälisen ruokakulttuurien tuntemusta erilaisilla teematoteutuksilla.

Kaikki koulussa työskentelevät aikuiset ovat tasavertaisia yhteisön jäseniä koulun kasvatuspäämäärän tukemisessa. Oppilaiden ohjaamista ja kasvamista työn arvostukseen ja vastuullisuuteen edistetään muun muassa heidän ikäkauteensa soveltuvalla tavalla osallistuminen ruokailun järjestelyihin esim. ruokajärjestäjinä.

5.2. Koulumatkakuljetukset

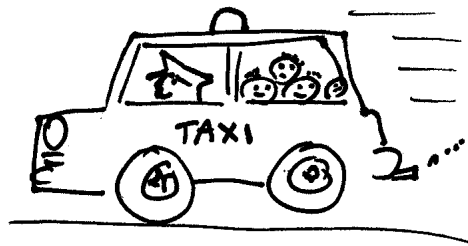
Perusopetuslain 32 §:n mukaan esi-, perus- ja lisäopetuksen oppilaalle on järjestettävä kuljetus tai avustettava sitä, mikäli koulumatka ylittää 5 km tai muut olosuhteet huomioon ottaen koulumatka muutoin muodostuu oppilaalle liian vaikeaksi, rasittavaksi tai vaaralliseksi. Ähtärin kaupunki järjestää lisäksi koulukyydin kaikille esi – 2 luokkalaisille, mikäli koulumatka ylittää 3 km.

Kaupunginvaltuusto on lisäksi päättänyt, että oppilaalla on oikeus käydä vieraan koulupiirin koulua perustellusta syystä. Näissä tapauksissa oikeus ilmaiseen kyytiin on vain silloin, jos vieraan piirin koulu on lähempänä kuin oma koulu eikä se aiheuta erillisiä kuljetusjärjestelyjä tai ylimääräisiä kustannuksia. Mikäli huoltaja valitsee lapselleen muun kuin lapsen asuinpaikan mukaan määräytyvän koulun (Perusopetuslaki 6 §, 32 §, 2 mom), ilmaista koulukyytiä ei järjestetä.

Jos oppilaalla on sellainen sairaus, vamma tai muu terveydellinen syy, minkä vuoksi hän ei itsenäisesti suoriudu koulumatkasta, koulutoimistoon toimitetaan lääkärintodistus koulukyydin järjestämistä varten. Esimerkiksi pidennetyn oppivelvollisuuteen kuuluvien oppilaiden osalta asia tulee hoitaa ennen esiopetuksen aloittamista päiväkodissa.

Koulukyyditys voidaan myöntää huoltajan kirjallisesta anomuksesta myös lyhyemmille matkoille, jos koulumatka on oppilaan ikä huomioiden vaarallinen. Päätöksen asiasta tekee lautakunta.

Lautakunnan päättämien kuljetusperiaatteiden mukaan Ähtärissä perusopetuksen esi – kuudesluokkalainen on velvollinen kulkemaan bussi- tai taksipysäkillä omin avuin 2 km ja 7 -9 luokkien oppilas 5 km. Esi – kuudesluokkalaisten päivittäiseen koulumatka odotuksineen ei saa ylittää 2,5 tuntia eikä 7-9 luokkalaisten sekä erityisopetukseen siirretyn oppilaan 3 tuntia.

Ähtärissä koulukyytien järjestäminen hoidetaan keskitetysti koulutoimistosta. Keväällä rehtorit ja koulunjohtajat ilmoittavat koulukyyditykseen oikeutetut oppilaat koulukyytien järjestämistä varten. Oppilaskuljetukset hoidetaan reittivuoroilla linja-autoilla ja takseilla. Oppilaille on kehitetty ns. peruskoululaisen kausilippu, ns. älykortti bussimatkoille. Koulut ilmoittavat huoltajille koulukyytijärjestelyistä lukuvuoden alkaessa. Huoltaja on velvollinen ilmoittamaan koulutaksinkuljettajalle esimerkiksi lapsen poissaoloista ja muista poikkeuksista kyydeissä.

Koulumatkakuljetusten turvallisuudesta on määrätty liikenneministeriön päätöksessä koulu- ja päivähoitokuljetusten kuormituksesta ja turvallisuusjärjestelyistä (488/01/88). Määräyksiä noudatetaan kaikilla koulun säännölliseen toimintaan liittyvillä matkoilla. Määräyksessä on säädetty mm., että jokainen autossa istuva oppilas tulee olla kiinnitetty turvavöihin (tavallinen tai ankkurivyö). Samoin on säädetty kuljetettavien enimmäismääristä ja niissä hyväksyttävistä poikkeuksista koululaiskuljetuksissa. Koulutoimiston ja liikennöitsijän tekemään koulukuljetussopimukseen sisältyvät liikenneministeriön määräykset.

Jos oppilaalle koulukyydin takia muodostuu odotustunteja, hänelle pyritään järjestämään koululta tila, jossa hän voi tehdä kotitehtäviä. Mikäli hän tarvitsee tuki-

tai erityisopetusta voidaan odotustunteja käyttää näiden tukitoimien järjestämiseen, mikäli näin on sovittu yhdessä huoltajan kanssa.

Lukuvuoden alkuviikoilla ja tarvittaessa koko kouluvuoden ajan (esim. erityisoppilaat) koulun oppilasohjaajat saattelevat oppilaat takseille ja bussipysäkeille. Jos oppilaalla on jostain syystä ongelmia koulukyyditykseen oppimisessa tai sopeutumisessa, voidaan koulun oppilasohjaajaa käyttää lapsen tukena myös matkan aikana, kunnes matka sujuu turvallisesti. Vaikeimmin vammaisten apuna oppilasohjaaja seuraa oppilasta koko matkan ajan.

6. OPPILASHUOLLON ERITYISKYSYMYKSIÄ

6.1. Koulukiusaaminen

Perusopetuslain 29 §:n mukaan opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Tämä koskee sekä fyysistä että psykososiaalista ympäristöä että oppilaan kokemaa turvallisuuden tunnetta. Fyysisesti ja psykososiaalisesti turvallisen ympäristön turvaaminen kehittyvien lasten ja nuorten kanssa työskennellessä on haasteellinen tehtävä, koska he ovat myös jatkuvasti, päivittäin vasta harjoittelemassa taitoja jotka johtavat henkilökohtaisen turvallisuudentunteen kehittymiseen eri persoonallisuuden osa-alueilla.

Lapsilla on erimielisyyksiä, he kiusoittavat ja hännäyvät toisiaan. Toisille nämä tilanteet ovat leikkiä, toiset taas kokevat pienetkin loukkaukset voimakkaasti. Näitä tilanteita opettajat ja koulun muut aikuiset ratkovat päivittäin oppilaiden kanssa ja heitä opetetaan myös itse selviytymään ristiriitatilanteista. Tilanteet ovat hetkellisiä ja kohteet vaihtuvat. Vasta, kun yhteen ja samaan oppilaaseen toistuvasti kohdistuu tahallista vihamielistä käyttäytymistä, kyseessä on määritelmällisesti koulukiusaaminen. Kiusaaminen on vallan ja voiman väärinkäyttöä, jossa roolijaot ovat selvät: toinen on alistaja tai nöyryyttävä ja toinen kiusattu tai nöyryytetty.

Kiusaajana on usein ryhmä lapsia tai jopa koko luokka. Kiusaaminen on usein sanallista nimittelyä tai henkistä kiusaamista (eristäminen, syrjiminen). Kiusaaminen on joskus myös aggressiivista ja väkivaltaista fyysistä satuttamista.

Kiusaamisella on eri muotoja:

Fyysisen koskemattomuuden loukkaaminen:

Lyöminen, potkiminen, töniminen, nipistely, kamppaaminen, esineillä heittäminen, hiuksista vetäminen jne.

Henkinen väkivalta:

Pilkkaaminen, haukkuminen, matkiminen, naurunalaiseksi tekeminen, yksinjättäminen, jne.

Painostava vallankäyttö:

Uhkaaminen, kiristäminen, pelottelu, muista eristäminen, pakottaminen tekoihin, jne.

Haitanteko:

Tavaroiden piilottelu, omaisuuden särkeminen tai hukkaaminen, peleistä ja leikeistä poisjättäminen

Koulun aikuisten vastuulla on seurata, mitä lasten kesken koulussa tapahtuu ja huolehtia siitä, ettei kukaan lapsista joudu systemaattisen kiusaamisen kohteeksi. Kiusaamisen ehkäisy ja kiusaamiseen puuttuminen on jokaisen koulun aikuisen velvollisuus, koska suuri osa kiusaamisesta tapahtuu juuri kouluaikana ja koulun alueella. Koulukiusaamista voidaan ehkäistä monin kasvatuksellisin keinoin oppilaiden ryhmäytymistä tukemalla, ohjaamalla erilaisuuden sietämistä ja huolehtimalla riittävästä välituntivalvonnasta. Opettajan kanssa välituntivalvonnassa voi toimia esimerkiksi oppilasohjaaja. Normaalien päivittäisten lasten kehitykseen kuuluvien ristiriitatilanteiden selvittely hoituu oman opettajan johdolla eikä niistä aina raportoida kotiin. Mutta jos kyseessä on kiusaamistapaus, opettaja ilmoittaa asiasta kotiin. Mahdollisesta kiusaamisesta on hyvä keskustella aina myös vanhempainvarteissa, koska esimerkiksi koulumatkoilla tapahtuva kiusaaminen ei välttämättä tule koulun aikuisten tietoon.

Vakavammassa tapauksissa selvittelyyn pyydetään myös eri osapuolten vanhemmat koululle yhteiseen palaveriin. Myös koulun oppilashuoltoryhmästä voi olla edustaja paikalla (rehtori, erityisopettaja, terveydenhoitaja tai sosiaalityöntekijä). Kiusaamistilanteita käsitellään myös oppilashuoltotyöryhmässä.

Kiusaamisen selvittämiseksi koulussa on hyvä tehdä säännöllisesti kysely kaikille oppilaille. Kysely lähetetään lapsen mukana kotiin yhdessä vanhempien kanssa täytettäväksi. Luokanopettaja/luokanvalvoja/kuraattori/erityisopettaja jakaa kyselyt

oppilaille ja käy läpi kiusaamisen määrittelyn. Kirjekuoreen suljetut vastaukset kerätään ja niistä tehdään yhteenveto. Esiin tulleet kiusaamistapaukset käsitellään ensin opettajan/luokanvalvojan, erityisopettajan, kuraattorin ja rehtorin kesken sekä sovitaan menettelytavasta. Ensiselvittelyjen jälkeen suurimman osan kiusaamistapauksista hoitaa luokan oma opettaja. Vakavimmissa ja pitkään kestäneissä tapauksissa mukaan tulevat vanhemmat sekä rehtori / kuraattori/erityisopettaja / terveydenhoitaja / muu oppilashuollon asiantuntija. Näissä tapauksissa toimitaan esimerkiksi Pikasin mallia soveltaen.

Jokainen koulu laatii oman toimintamallin koulukiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi ja käsittelemiseksi. Jo useamman vuoden käytössä ollut toimiva malli ja kyselylomake on käytössä esimerkiksi Otsonkoululla.

6.2. Koulun päihdetyö

Ähtärissä on toiminut jo usean vuoden ajan moniammatillinen Päihdetyöryhmä, jonka toimesta on julkaistu Ähtärin päihdestrategia 2002. Siinä määritellään laajasti päihdetyön verkostotyön kokonaisuutta Ähtärissä. Koulun päihdetyön pääpaino on ennaltaehkäisevässä työssä. Toinen periaate on varhainen puuttuminen päihteiden käyttöön. Ennaltaehkäisyä on kaikki oppilashuollolliset toimenpiteet, joilla tähdätään oppilaan fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin turvaamiseen mm. oppilaskunta- ja tukioppilastoiminta, vanhempien kasvatustyön tukeminen, kiinteä kotikouluuyhteistyö, poissaoloihin puuttuminen, selkeät järjestyssäännöt, tehokas välituntivalvonta, koulun ja muiden tahojen valistus ja ohjaus, kouluterveydenhuolto. Uuden koulun oppiaineen, terveystiedon sisällöissä käsitellään paljon päihteiden käytön terveyshaittoja ja vaaroja. Sitä opetetaan luokilla muiden oppiaineiden yhteydessä luokilla 1 – 6 ja omana oppiaineenaan luokilla 7 – 9.

Koulun yhteiskumppaneita päihteiden vastaisessa työssä ovat terveystoimen lisäksi kaupungin ja seurakunnan nuorisotoimet, poliisi, MLL ja muut alalla toimivat yhdistykset ja järjestöt.

Toimintaohje, jos oppilas tavataan päihtyneenä koulussa:

1. Kouluterveydenhoitaja kutsutaan tai haetaan paikalle tai oppilas saatetaan terveydenhoitajan vastaanotolle. Terveydenhoitaja tutkii ja arvioi tilanteen.
  2. Jos terveydenhoitajaa ei ole koululla, koulun muu henkilökunta huolehtii tilanteen vaatimista toimenpiteistä.
  3. Tieto tai epäily oppilaan päihteiden käytöstä
    - Tieto voidaan saada oppilaalta itseltään, oppilastovereilta, vanhemmilta, viranomaisilta.
    - Asia käsitellään oppilashuoltoryhmässä, sovitaan jatkotoimista.
    - Yhteydenotto huoltajiin. Yhteisneuvottelu, jossa tilanne kartoitetaan ja sovitaan jatkotoimista ja seurannasta.
    - Ilmoitus kuraattorille/lastenvalvojalle.
- 3.A. Oppilaalla on lievempi päihtymystila
- Yhteys huoltajiin. Pyydä heitä tulemaan paikalle.
  - Oppilaan kuljetus lääkärin vastaanotolle päivystykseen terveyskeskukseen tutkimusta varten.
  - Ilmoitus rehtorille.
  - Tee lastensuojeluilmoitus lastenvalvojalle.
- 3.B. Oppilaalla on voimakkaampi päihtymystila
- Tilaa ambulanssi, saattajaksi joku koulun aikuisista.
  - Yhteys vanhempiin.
  - Ilmoita rehtorille.
  - Rehtori arvioi kriisihoidon tarpeen ja ryhtyy toimenpiteisiin.
  - Muiden oppilaiden rauhoittaminen.
  - Tee lastensuojeluilmoitus lastenvalvojalle.
- 3.C. Kun huoltajia ei tavoiteta heti.
- Sovitaan, kuka jatkaa yhteydenottoa ja tiedonvälitystä koulutyöajan jälkeen

Mikäli opettaja tai muu koulun aikuinen todetaan päihtyneenä tai päihdyttävien aineiden vaikutuksen alaisena koulussa, tulee ottaa välittömästi yhteys rehtoriin, joka ryhtyy tarvittaviin jatkotoimiin.

Lisätietoja, kirjallisuusviitteitä ym. päihteisiin liittyvää tietoa Ähtärin päihdestrategia 2002 –julkaisusta.

6.3. Varautuminen ongelma-, onnettomuus- ja kriisitilanteisiin sekä kuolemantapauksiin

6.3.1. Johdanto

Koulun kaikille aikuisille kuuluu oppilashuoltotyö, jonka tavoitteena on luoda turvallinen ja terveellinen oppimis- ja työympäristö, suojata mielenterveyttä, ehkäistä syrjäytymistä sekä edistää työyhteisön hyvinvointia. Oppilashuollon tavoitteena on myös tukea yksilön ja yhteisön toimintakyvyn säilyttämistä fyysisistä ja psyykkistä turvallisuutta vaarantavissa tilanteissa. (POL 29 §).

6.3.2. Ongelma-, onnettomuus-, ja kriisitilanteiden ehkäisy

Ongelmat pyritään ennaltaehkäisemään luomalla koulun arkityöskentely mahdollisimman turvalliseksi toimintojen hyvällä suunnittelulla, vastuullisella toiminnalla ja huolellisella riskien huomioimisella kaikessa toiminnassa. Tällaisia toimia ovat esimerkiksi koulun sisäiset järjestelyt, sisä- ja ulkotilojen käyttö, välituntivalvonnat, liikennejärjestelyt koulun pihalla, jne. Lisäksi muita keinoja ovat henkilökunnan tiedottaminen ja kouluttaminen, oppilaiden ja henkilökunnan riittävästä vakuutusturvasta huolehtiminen. Koko kouluyhteisön turvallisuutta koskevat toimet kirjataan koulun lukuvuosisuunnitelmaan.

Koulun ulkopuolisessa toiminnassa, esimerkiksi retkillä noudatetaan samoja turvallisuus- ym. ohjeita kuin koulun alueella. Retkisuunnitelmat hyväksytään osana koulun työsuunnitelmaa ja rehtori/koulunjohtaja hyväksyy yksityiskohtaisen suunnitelman vielä ennen retkeä.

Turvallisuuden takaamiseksi koululla on järjestyssäännöt, joiden noudattamiseen oppilaita ohjataan ja valvotaan päivittäin.

Koulun psykososiaalista oppilashuoltoa koordinoi oppilashuoltoryhmä. Koulun rehtori ja johtokunta tekee aloitteita kaupungin muille hallinnonaloille niiden vastuualueisiin kuuluvista oppilashuollon osa-alueista.

Koulun ongelma- ja kriisitoimintaohjeiden tarkoituksena on auttaa ja helpottaa kouluyhteisön jäseniä kohtaamaan ongelma-, vaara-, uhka- tai kriisitilanteita ja toimimaan tarkoituksenmukaisesti niiden sattuessa. Toimintaohjeilla pyritään auttamaan nopeaa tilanteeseen tarttumista ja antamaan tietoa, jota tarvitaan tapahtuman jatko- ja jälkityöskentelyssä kouluyhteisössä niin, että yllättävän

tapahtuman jälkeen oppilaiden ja henkilökunnan toimintakyky säilyy ja/tai palautuu normaaliksi mahdollisimman pian.

Aikuinen toimii oppilaille mallina ongelma- ja kriisitilanteiden kohtaamisessa ja tilanteen hoitamisessa.

Oppilaan yksilöllisen kriisin tunnistaa parhaiten hänet hyvin tunteva henkilö.

6.3.3. Kriisin määrittely

Kriisiksi määritellään oppilaan tai koulun työntekijän kuolema tai itsemurha, mutta myös vakava onnettomuus tai tapaturma, sairauskohtaus, kouluväkivalta, hysteerisyyttä aiheuttava huhu, tulipalo tai muu vastaava uhkatilanne tai vastaava vakava läheltä piti –tilanne.

6.3.4. Koulun kriisiryhmä

Kriisitilanteessa ryhmä vastaa tilanteen koordinoinnista, tiedottamisesta, koulun järjestelyistä ja ulkopuolisen avun kutsumisesta kouluun. Päävastuu on rehtorilla/vararehtorilla/koulunjohtajalla.

Kriisiryhmään kuuluvat:

Rehtori/vararehtori/koulunjohtaja _____

Terveystenhoitaja _____

Erityisopettaja/-opettajat _____

Muu henkilö _____

Koulun moniammatillinen oppilashuoltoryhmä on kriisiryhmän luonnollinen tuki. Kyläkouluilla koulunjohtaja tilanteen arvioituaan kutsuu paikalle kriisiryhmäksi esim. kouluterveydenhoitajan, terveyskeskuspsykologin, sosiaalityöntekijän tai koulukuraattorin muilta kouluilta tai toimipisteistä. Kriisiryhmä päättää muiden henkilöiden kutsumisesta kriisityöhön esimerkiksi terveyskeskuksesta ja seurakunnasta, joiden kanssa arvioidaan ja suunnitellaan mahdollinen jälkihoito. Oppilashuoltohenkilöstön ja muun henkilöstön yhteystiedot löytyvät sisäisestä puhelinluettelosta.

6.3.5. Yleiset tiedottamisen periaatteet

Se henkilö, joka on ensimmäisenä saa tiedon tapahtuneesta, ilmoittaa asian rehtorille. Rehtori kokoaa kriisiryhmän välittömästi ja päättää kenelle ja miten asiasta

ilmoitetaan ja tiedotetaan. Koulun ulkopuolelle tiedottamisesta (esim. tiedotusvälineille) vastaa rehtori/vararehtori/koulunjohtaja. Kaikkien ulospäin suuntautuvien tietojen tulee perustua faktoihin ja tietojen paikkansapitävyys tulee tarkistaa. Uhreja koskevaa tietoa tulee käsitellä kunnioittavasti ja suojella heidän fyysistä ja psyykkistä koskemattomuuttaan suoralta julkisuudelta.

Tiedon kulku kriisiryhmälle

Tiedon tai huhun tietoonsa saanut henkilö ilmoittaa asiasta välittömästi rehtorille, joka kutsuu muun kriisiryhmän paikalle. Rehtori tiedottaa toimintamallista henkilökunnalle, jonka tulee rauhassa odottaa informaatiota ja lisäohjeita. Erilaisten vaaratilanteiden varalle on laadittu koulun suojelusuunnitelma, jossa määriteltyjä ohjeita noudatetaan.

6.3.6. Toimintamallit

Erilaisissa koulun ongelma-, vaara-, uhka- ja kriisitilanteissa tulee toimia tilanteen vaatimalla tavalla. Tilanteessa paikalla oleva tai siihen ensiksi tuleva koulun aikuinen arvioi tilanteen ja ryhtyy välittömiin toimenpiteisiin, esim. tekee yleisen hätäilmoituksen.

A. Fyysiset väkivaltatilanteet koulussa

Tilanteeseen ensimmäisenä tuleva aikuinen (esim. välituntivalvoja)

Älä poistu paikalta.

Lähetä oppilas hakemaan muita aikuisia avuksi.

Säilytä malttisi, muista oma turvallisuutesi, toimi jämäkästi ja päättäväisesti

Kiinnitä osapuolten huomio esim. huutamalla voimakkaasti SEIS, LOPETTAKAA

Paikalla olevat aikuiset pyrkivät yhdessä laukaisemaan tilanteen turvallisesti.

Tilanteen lauettua

Osapuolet ohjataan rauhoittumaan eri tiloihin. Pyydä lähisilminnäkijöitä jäämään paikalle tilanteen selvittelyä varten.

Välitön ensiapu sitä tarvitseville tai yleinen hätäilmoitus normaaliin tapaan

Osapuolet samaan tilaan

Osapuolten rauhoittelu, kuulustelu ja tilanteen selvittely

Mukana rehtori ja mahdollisesti muita oppilashuoltoryhmän jäseniä

Tiedottaminen ja tilanteen kirjaaminen

Sovitaan, kuka soittaa kotiin. Kerrotaan mitä on tapahtunut ja miten asiaa on hoidettu.

Tee tarvittaessa tapaturmailmoitus.

Kirjaa tapahtumien kuvaus ja silminnäkijöiden kuvaus tapahtuneesta tarkasti asian jälkikäsitteilyä varten.

Tiedotetaan tapahtumasta koulun oppilashuoltoryhmälle, joka miettii jatkotoimenpiteitä (esim. hoitoonohjaus, lastensuojeluilmoitus)

B. Oppilaan lastensuojelullisten toimenpiteiden tarve

Mikäli koulutoimen palveluksessa toimiva henkilö saa tietää ilmeisestä perhe- tai yksilökohtaisen lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta tai nuoresta, hänen tulee tehdä Lastensuojelulain 40 §:n mukaisesti lastensuojeluilmoitus. Koulun oppilashuoltoryhmä päättää ilmoituksen tekemisestä opettajaa kuultuaan. Tällaisia tapauksia ovat esim. toistuvat luvattomat poissaolot, päihteiden väärinkäyttö, väkivaltainen käytös tai joutuminen perheväkivallan kohteeksi, lapsen kehityksen vaarantuminen, koululaisesta huolehtimisen laiminlyönti (esim. toistuvasti vähäinen vaatetus pakkasella).

C. Koulutapaturma

Opettaja, oppilasohjaaja tai terveydenhoitaja antaa ensiavun ja huolehtii oppilaan jatkohoitoon esim. terveyskeskukseen. Oppilaan opettaja ilmoittaa tapahtuneesta välittömästi huoltajille ja ilmoittaa, missä oppilas on saamassa hoitoa. Koulu tekee aina tapaturmailmoituksen vakuutusyhtiöön.

D. Äkillinen psyykinen kriisi

Toimitaan kuten tapaturman sattuessa. Tärkeää on rauhoittaa tilanne nopeasti ja arvioida ulkopuolisen avun tarve. Lähetä sivulliset pois tai lähde oppilaan tai aikuisen kanssa lähimpään rauhalliseen paikkaan. Ilmoita kotiin tapahtuneesta.

E. Opettajan/muun henkilökunnan jäsenen kuolema

Tiedottaminen

omaiset	rehtori
sivistystoimenjohto	rehtori
ulospäin	rehtori
luokka	erityisopettaja/terveydenhoitaja

Tiedottaminen luokassa/ koulun yhteisessä tilaisuudessa

Muisteleminen, hiljainen hetki rehtori/joku opettajista

Muistotilaisuus seurakunta

Kukat omaisille rehtori

Jälkihoito tarvittaessa	terveyskeskuksen kriisiryhmän jäsen
Muistopöytä luokassa/aulassa	joku opettajista
Muistoliputus heti ja hautajaispäivänä	huoltomies

Rehtori ja tai työtoverit tekevät surunvalittelukäynnin ja/tai osallistuvat hautajaisiin. Omaisten niin toivoessa halukkaat oppilaat voivat osallistua muistotilaisuuteen. Ohjaava opettaja sovitaan tapauskohtaisesti.

F. Oppilaan kuolema

Välittömänä kriisiryhmänä toimivat rehtori ja oppilaan oma opettaja

Tiedottaminen	
omaiset	rehtori
luokassa	oma opettaja, tarvittaessa myös erityisopettaja
ulospäin	rehtori

Opettaja keskustelee luokan kanssa.
Luokassa kynttilä ja kuva pulpetilla
Hiljainen hetki
Suruliputus tiedon tullessa koululle

Muistotilaisuus omaisten uskonnollisen vakaumuksen mukaan joko koko koululle tai rinnakkaisluokille tai vain omalle luokalle tapauskohtaisesti harkiten.

Omaisten muistaminen kukkasin.

Yleinen tiedotus koululla esimerkiksi päivänavauksessa.

G. Kuolema oppilaan perheessä

Oppilaan oma opettaja keskustelee kahden kesken oppilaan kanssa. Omaisia kuullaan siitä, miten he toivovat asiasta luokassa puhuttavan. Opettaja ohjaa muita oppilaita huomioimaan surevaa oppilasta ja ilmaisemaan osanottonsa. Mikäli oppilas jää pois koulusta eikä kotoa ole otettu yhteyttä kouluun, opettaja soittaa ja tiedustelee oppilaansa vointia. Oppilaan ollessa koulussa opettajan on hyvä tarkkailla oppilaan vointia tavallista tarkemmin ja ottaa tarvittaessa yhteyttä kouluterveydenhoitajaan. Rehtori ja luokanopettaja hoitavat muistamisen (adressi ja/tai kukat).

H. Huomioitavaa kuolemantapauksen yhteydessä

Itsemurha

Käsitellään kuten kuolemantapaus. Jälkihoidon järjestäminen ehdottoman tärkeää.

Toimenpiteitä suunniteltaessa tulee ottaa huomioon uhrin ja/tai omaisten uskonnollinen ryhmä ja heidän suhtautumisensa muistotilaisuuteen.

Retket

Mikäli kriisitilanne syntyy koulun ulkopuolisen toiminnan aikana, retken johtajana toimiva opettaja kokoaa mukana olevista aikuisista välittömästi kriisiryhmän ja johtaa sen toimintaa. Toimenpiteistä sovelletaan koulun kriisitoimintaohjeita. Retken johtaja informoi koulun rehtoria ja pyytää häneltä tarvittaessa lisäohjeita.

6.3.7. Muut erilliset oppilashuoltoa koskevat toimintaohjeet

Perusopetusta koskevat muita erillisiä ennaltaehkäisy-, turvallisuus- ja menettelytapaoheja oppilashuollon eri osa-alueilla ovat :

Koulujen järjestyssäännöt

Koulujen suojelusuunnitelmat

Turvallisuussuunnitelma. Kuusiokunnat. Ähtärin kaupunginvaltuusto 2001.

Ähtärin päihdestrategia 2002. Päihdetyöryhmä ja Anne Rinne ja Kirsi Haveri.

Ähtärin Yhteiskoulun kriisitoimintasuunnitelma. 2003.

Otsonkoulun kiusaamisstrategia. Päivi Ahopelto 2004.

Kouluterveydenhuollon toimintasuunnitelma 2004. Marja-Terttu Akonniemi, Kirsti Haveri, Aune Häkkinen, Maarit Viirumäki. Ähtärinjärven kansanterveysyhtymä.

7. OPPILASHUOLLON JA TUKEA TARVITSEVIEN OPETUKSEN ARVIOINTI JA KEHITTÄMINEN

Opetussuunnitelmassa oppilashuollolle ja erityisopetukselle asetettujen tavoitteiden saavuttamista ja suunnattujen resurssien riittävyttä arvioidaan kaikissa opetusyksiköissä ja niiden hallinnollisissa elimissä luvussa 1.2. esitellyn hallinto-organisaation asettamien arviointistrategioitten mukaisesti. Koulutoimen johtosäännön mukaan erityisopetuksen ja oppilashuollon arviointi- ja kehittämistyötä koordinoi opetus- ja vapaa-aikatoimen lautakunnan alainen Erityisopetuksen ja oppilashuollon työryhmä. Johtava erityisopettaja vastaa yksiköiden oppilashuollon ja erityistä tukea tarvitsevien opetuksen toteuttamisen suunnittelusta rehtorien/koulunjohtajien asiantuntijatukena ja ohjaa ja tukee kouluja oppilashuollon ja erityisopetuksen toteuttamisessa sekä kerää tietoja suunnittelu-, kehittämis- ja arviointityön pohjaksi.

Tämän opetussuunnitelman osan säännöllisestä tarkistamisesta vastaa Erityisopetuksen ja oppilashuollon työryhmä.

KÄYTETYT LYHENTEET

HOJKS	henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma
HOPPI	Lapsen esiopetuksen suunnitelma tai oppimissuunnitelma
LATU –hanke	Opetushallituksen, Jyväskylän yliopiston ja hankekuntien (72 kuntaa) erityistä tukea tarvitsevien opetuksen kehittämishanke yleis- ja erityisopetuksessa vuosina 2002 -2004. LATU tulee sanoista LAatua opetukseen ja TUkea oppimiseen.
MLL	Mannerheimin Lastensuojeluliitto
opo	opinto-ohjaaja
OPHR	oppilashuoltoryhmä
POA	perusopetusasetus
POL	perusopetuslaki
Vekara	varhaiserityiskasvatuksen työryhmä

Tilastokeskuksen käyttämät eri tukea tarvitsevien oppilaiden ryhmyksistä käytetyt nimikkeet erityisopetukseen otto- ja siirtopäätöksen perusteiden mukaan:

AUT	autistismiin ja aspergerin oireyhtymään liittyvät oppimisvaikeudet
EDY	kielellisen kehityksen häiriö
EHA 1	lievästi ja keskiasteisesti kehitysvammaiset
EHA 2	vaikeasti kehitys- ja monivammaiset
EKU	kuulovamma
EMU	lievä kehitysviivästymä
ENÄ	näkövamma
EVY	neurologinen vamma tai kehityshäiriö, kuten MBD/ADHD tai liikuntavamma
ESY	tunne-elämän häiriö tai sosiaalinen sopeutumattomuus
MUU	muu kuin edellä mainittu syy

LÄHTEET

Elintarvikelaki 361/1995.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2000 (64/011/2000)'. Opetushallitus.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutos (42/011/2003).

Henkilötietolaki 523/1999.

Kouluterveydenhuollon toimintasuunnitelma v. 2004. Ähtärinjärven kansanterveystyön kuntayhtymä.

Kansanterveyslaki 66/1972.

Kansanterveysasetus 802/1972.

Kriisisuunnitelma. Ähtärin Yhteiskoulu 2002.

Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/1998. Lainmuutos 2003.

Asetus ammatillisesta koulutuksesta 811/1998. Asetuksenmuutos 2003.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977.

Asetus kehitysvammaisten erityishuollosta 988/1977.

Laki lasten päivähoidosta 36/1973 muutoksineen 1982, 1983, 1985, 1992, 2003.

Asetus lasten päivähoidosta 239/1973 muutoksineen 1983 ja 1995.

Laki toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi – tupakkalaki 693/1976.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 380/1987.

Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 759/1987.

Lasten päivähoitosuunnitelma vv 2004 – 2010. Ähtärin kaupunki.

Perusturvalautakunta 2003.

Lastensuojelulaki 683/1983. Lainmuutos 139/1990.

Lastensuojeluasetus 1010/1983. Asetusmuutos 546/1990.

LATU –hanke. Erityistä tukea tarvitsevien opetuksen kehittäminen yleis- ja erityisopetuksessa 2002 – 2004. Opetushallitus ja Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

LATU –hankkeen tavoitteet ja sisällöt 2002 – 2004. Ähtärin kaupunki.

Erityisopetuksen ja oppilashuollon työryhmä.

Lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004 (3/011/2004). Opetushallitus.

Lukiolaki 629/1998. Lakimuutos 2003.

Lukioasetus 810/1998. Asetusmuutos 2003.

Opetusministeriön kehittämissuunnitelma. Koulutus ja tutkimus vuosina 2004 -2008.

Pelastustoimilaki 561/1999.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004 (1/011/2004). Opetushallitus.

Perusopetuksen valmistavan opetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004 (2/011/2004). Opetushallitus.

Perusopetuslaki 628/1998 muutoksineen 1188/1998, 932/1999, 1288/1999, 516/2000, 453/2001 ja 2003.

Perusopetusasetus 852/1998 muutoksineen 1194/1998, 326/2000 ja 2003

Päihdehuoltolaki 41/1986.

Rikoslaki 39/1889, 578/1995 ja 563/1998.

Terveydensuojelulaki 7637/1994.

Turvallisuussuunnitelma. Kuusiokunnat. Ähtärin kaupunki 2001.

Vaikeimmin kehitysvammaisten harjaantumisopetuksen opetussuunnitelman perusteet peruskoulua varten 1997. Opetushallitus.

Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitettun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta 1435/2001.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettu laki 621/1999.

Ähtärin kaupungin hallintosääntö 2004.

Ähtärin kaupungin esiopetuksen suunnitelma 2000.

Ähtärin kaupungin opetus- ja vapaa-aikatoimen johtosääntö 2004.

Ähtärin päihdestrategia 2002. Päihdetyöryhmä. Kirsi Haveri ja Anne Rinne.

8. LIITTEET

- 8.1. Oppilashuollon sopimus
- 8.2. OPHR:n pöytäkirja
- 8.3. Opettajan OPHR –lomake
- 8.4. Vanhempainvartti –lomake
- 8.5. HOJKS –lomake
- 8.6. Oppilasohjaajan työnkuva
- 8.7. Huoltajan suostumus erityisopetussiirtoon -lomake
- 8.8. Erityisopetukseen siirto –lomake
- 8.9. HOJKS –oppilaan tuntikertymälomake
- 8.10. HOJKS –lomakkeen lisäsivu
- 8.11. Huoltajan anomus erityisopetukseen ottamisesta -lomake
- 8.12. Oppilastietolomake
- 8.13. Tuki- ja palvelusuunnitelma
- 8.14. Esiopetuksesta kouluun –tiedonsiirtolomake
- 8.15. Kuudennelta seitsemännelle – tiedonsiirtolomake
- 8.16. Yhdeksänneltä toiselle asteelle –tiedonsiirtolomake
- 8.17. Huoltajan kieltäytyminen tukitoimesta –lomake

